

Laura Tiideberg

**KINNIPEETAVATE
TAASÜHISKONNASTAMINE JA
KOGUKONNA SUHTUMINE ÜHISKONDA
NAASNUD ENDISTESSE
KINNIPEETAVATESSE**

LÕPUTÖÖ

Teenusmajanduse instituut

Sotsiaaltöö õppekava

Juhendaja: Triin Vahula

Mõdriku 2023

Mina

Laura Tiideberg

Tõendan, et lõputöö on minu kirjutatud. Töö koostamisel kasutatud teiste autorite, sh juhendaja teostele on viidatud õiguspäraselt.

Kõik isiklikud ja varalised autoriõigused käesoleva lõputöö osas kuuluvad autorile ainuisikuliselt ning need on kaitstud autoriõiguse seadusega.

Juhendaja Triin Vahula MA

Lõputöö on kaitsmisele lubatud teenusmajanduse instituudi direktori korraldusega nr. 1-14/53

Kuupäev 03.05.2023

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Laura Tiideberg

sünnikuupäev: 16.12.1994

annan Tallinna Tehnikakõrgkoolile (edaspidi kõrgkool) tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Kinnipeetavate taasühiskonnastamine ja kogukonna suhtumine endistesse kinnipeetavatesse“.

1. reprodutseerimiseks paber kandjal kõrgkooli raamatukogus avaldamise ja säilitamise eesmärgil;
2. elektroonseks avaldamiseks kõrgkooli repositooriumi kaudu;
3. kui lõputöö avaldamisele on instituudi direktori korraldusega kehtestatud tähtajaline piirang, lõputöö avaldada pärast piirangu lõppemist.

Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile ja kinnitan, et:

1. lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid ega muid õigusi;
2. PDF-failina esitatud töö vastab täielikult kirjalikult esitatud tööle.

Mõdrikul 04.05.2023 (allkirjastatud digitaalselt)

MÕISTED

Kinnipeetav- vanglas vangistust kandev süüdimõistetu (Vangistusseadus, 14.06.2000;viimati muudetud 19.07.2022)

Retsidiivsus- korduvkuritegevus (Retsidiivsus, 18.08.2022)

Vangla- kinnine vangla on valvatava müüri või muu piirdega vangla, mis võimaldab pideva järelevalve kinnipeetava üle. (Vangistusseadus, 14.06.2000;viimati muudetud 01.04.2023)

Avavangla- äratusest kuni öörahuni on kinnipeetaval lubatud vabalt liikuda avavangla territooriumil. Vanglateenistuse loal on kinnipeetaval lubatud liikuda ka väljaspool avavangla territooriumi seoses õppimise, töötamise või tervishoiuteenuse osutamisega. (Vangistusseadus, 14.06.2000;viimati muudetud 19.07.2022)

Taasühiskonnastamine- on kinnipidamisasutustest vabanevate inimeste ühiskonda tagasipöördumise hõlbustamine, õiguskuulekuse ja toimetulekuvõime suurendamine ning korduvkuritegevuse vähendamine. (Mis on taasühiskonnastamine?, 17.08.2022)

Taasühiskonnastamise programmid- on sotsiaalprogrammid, kus spetsialistid aitavad vangil rühmatöö ehk sotsiaalse rehabilitatsiooni programmide kaudu. Nende eesmärgiks on õpetada vangidele sotsiaalseid oskusi, mis aitaksid neil ühiskonnas seadusekuulekalt hakkama saada. (Justiitsministeerium, Taasühiskonnastamine, 2023)

Kogukond- Kogukond on inimeste kooslus, mis on enamasti territoriaalselt määratletud, kuid samuti võivad neid ühendada sugulussidemed, ühesugused väärtused ja eluviis ning ajalugu. Tavaliselt moodustavad kogukonna lähestikku elavad inimesed (naabruskond), ent kogukond võib olla ka suurem hulk inimesi, kel on midagi ühist, näiteks rahvus, ideoloogia, huvid. (Rutiku, 13.01.2015)

SISUKORD

MÕISTED	3
SISUKORD	4
SISSEJUHATUS	5
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	7
1.1 Heaoluteooria kinnipeetavate näitel	7
1.2 Sotsiaalse õppimise teooria	10
2. TAASÜHISKONNASTAMINE JA KOGUKONNA SUHTUMINE	14
2.1 Taasühiskonnastamine kinnipidamisasutuses	14
2.1.1. Taasühiskonnastamise jätk peale kinnipidamisasutusest vabanemist	18
2.2 Kogukonna suhtumine endistesse kinnipeetavatesse	19
3. LÕPUTÖÖ METOODIKA	21
3.1 Lõputöö probleem, eesmärk ja ülesanded	21
3.2 Andmete kogumise meetod ja analüüs	21
3.3 Valim ja konfidentsiaalsus	23
4. EMPIIRILISE UURINGU ANALÜÜS	24
4.1 Kogukond ja nende eelarvamused ning hirmud kinnipeetavate suhtes	25
4.2 Kogukonna tugi endistele kinnipeetavatele	30
4.3 Kuritegelikule teele sattumise põhjused ja elu vanglas	33
4.4 Taasühiskonnastamine vangistuse ajal ja peale vabanemist	37
4.5 Endise kinnipeetava kogukonda naasmine	40
KOKKUVÕTE	42
SUMMARY	44
VIIDATUD ALLIKAD	46
LISA 1	49
LISA 2	53

SISSEJUHATUS

Eestis oli 2001. aasta seisuga 4803 kinnipeetavat ning neist 74% olid karistust kandmas teist või enamat korda. (Kasemets, 2001). 2021 aasta lõpu seisuga aga 2198 kinnipeetavat, nendest 1774 süüdimõistetut, 407 vahistatut ja 8 väärteo all olijat. Võrreldes 20 aasta taguse ajaga on vangistatuid 2605 võrra vähem ja võrreldes 10 aasta taguse ajaga on vangide arv vähenenud 1100 inimese võrra. (Vangistus, 2022). Selle põhjal saame järeldada, et kinnipeetavate arv on langustrendis.

2022. aastal registreeriti Eestis 25663 kuritegu, neist 11 846 varavastast, 7708 isikuvastast ning 2984 liikluskuritegu. Kasvasid varavastased ning ametialased kuriteod. Kahanesisid liikluskuriteod ja isikuvastased kuriteod. Kuritegude arv on võrreldes eelmise aastaga kahanenud 1,2% võrra. Ohvriuuringu järgi on kuriteo ohvriks osutunute protsent tõusnud kuuele ning uuringust selgub, et kodutänaval tunneb end turvaliselt 71% küsitletutest. (Kuritegevus Eestis 2021, 2022) Kuid see ülejäänud 29 protsenti ning küsitluses mitteosalenud ei tunne end isegi oma kodutänaval turvaliselt. Seega on probleem olemas ja vajab lahendamist.

Lõputöö teema on aktuaalne, sest kuritegevus ei ole meie seast kadunud ning on ammu teada tõde, et karmimad karistused ei vähenda kuritegude arvu ega retsidiivsust, samuti ei tee seda kogukonna poolne hukkamõistmine. Kõikidel süüdimõistetutel on olnud kuriteo toimepanemiseks omad põhjused, kuid tihtipeale on nendeks puudulikud sotsiaalsed oskused või inimese käitumist mõjutavad isiklikud probleemid.

Kuritegevust ei saa kuidagi õigustada kuid saaks püüda mõista, mis põhjustel on inimesed sellisele teele sattunud. Pigem tuleks süüdimõistetuid nii öelda ümber häälestada, karistuse kandmist korraldada nii, et see väldiks uute kuritegude toimepanemist peale vabanemist. Seega on väga suur roll taasühiskonnastamisel ja vanglale, kus alustatakse kinnipidava taasühiskonnastamist juba karistuse ajal. Tänapäeval püütakse inimest mõjutada erinevate sotsiaalsete programmide abil ning vangistus ei ole esmane ega ainus lahendusviis.

Lisaks on oluline taasühiskonnastamise jätk peale vabanemist, kas endisel kinnipeetaval on lähedasi või kas kogukond on valmis inimesele uut võimalust andma, et elus uus lehekülg pöörata.

Lõputöö eesmärk on analüüsida taasühiskonnastamise tõhusust karistuse kandmise ajal ning peale seda ja kogukonna suhtumist ühikonda naasnud endistesse kinnipeetavatesse.

Eesmärgi saavutamiseks on püstitaud järgmised uurimisküsimused:

- 1) Kuidas aitavad Maslow heaolu teooria ja Bandura sotsiaalse õppe teooria selgitada taasühiskonnastamist ja kogukonna suhtumist?
- 2) Milline on kogukonna suhtumine tagasi pöördunud kinnipeetavatesse?
- 3) Millistel tingimustel on kogukond valmis toetama tagasi pöördunud kinnipeetavat?
- 4) Kuidas vanglas olevad ja vabastamisejärgsed tugiteenused aitavad taasühiskonnastamisele kaasa?

Lõputöö koosseis neljast suuremast peatükist. Esimeses osas antakse ülevaade lõputöös kasutatavatest teoreetilistest lähtekohtadest, analüüsitakse vangide ja kogukonna sisukohti läbi heaoluteooria ning sotsiaalse õppimise teooria. Teises peatükis tuuakse välja taasühiskonnastamise programmid, selgitatakse mis on taasühiskonnastamine ning tehakse kogukonnast ning kogukonna suhtumisest kinnipeetavatesse kokkuvõtte. Lõputöö kolmandas osas tuuakse välja lõputöö metoodika ja peamised uurimisküsimused. Neljandas osas analüüsitakse kogukonna suhtumist endistesse kinnipeetavatesse ja endiste kinnipeetavate ühiskonda naasmist.

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

Lõputöö üheks lähtekohaks on heaoluteooria ning teiseks sotsiaalse õppimise teooria. Selles peatükis antakse ülevaade mõlema teooria olemusest ja autoritest ning selgitatakse töö erinevaid aspekte läbi valitud teooriate.

1.1 Heaoluteooria kinnipeetavate näitel

Heaolu teooriat on kõige lihtsam seletada läbi Maslow-i püramiidi. Selleks analüüsiti ja koguti infot erinevate vangla aspektide kohta. Abraham Maslow oli Ameerika psühholoog, tänu kelle teooriale hakati paremini mõistma motivatsiooniprobleeme. Tema teooria järgi jagunevad inimeste vajadused ja motiivid sarnaselt püramiidi ehitusega. Kõige aluseks on eksistendsiks vajalikud füsioloogilised vajadused ning ülevalpool asuvaid vajadusi ei saa täitsa, kui alumised ei ole täidetud. (McLeod, Maslow's Hierarchy of Needs, 2007).

FÜSIOLOOGILISED VAJADUSED (vee-, toidu-, une- ja seksuaalvajadus)

Kinnipidamis asutustes on toitlustamine kolm korda päevas. Enamjaolt toimub see kambrites ning söögiajaks on ette nähtud 30 minutit. Üheski statistikas ei ole välja toodud joogivee puudmist või piiramist, seega vee- ja toidu vajadused on täidetud. 2022 aasta, 25ndast juunist on üks Viru Vanglas kinnipeetav vang soojast toidust loobunud ja põhjuseks pole see, et toit ei ole maitsev või vangi arust söödav vaid hoopis see, et ei meeldi teine kinnipeetav kes toitu jagab. Sellistel puhkudel on nii temal kui ka teistel vangidel sõltumata põhjusest võimalus puhvetist meelepärast osta. (Nädala ülevaade, 01.08.2022)

Öörahu algab vanglates 20.30 ja kestab 6.30ni, mis teeb tahtmise korral uneajaks 10 tundi. Uuringute kohaselt vajavad enamus täiskasvanuid 7-8h kvaliteetset und.

Antud kategoorias võib osaliselt puuduseks lugeda seksuaalvajadust. Siiski vangla võimaldab pikaajalisi kokkusaamisi, korra iga kuue kuu tagant, abikaasadele kel on ühised lapsed või kes on enne vangistuse algust olnud koos vähemalt kaks aastat. Pikaajalistel kokkusaamistel puudub pidev järelvalve ja kohtumine kestab 24h. (Pikajaline kohtumine, 06.08.2022)

TURVALISUS (vajadus kaitstuse järgi)

Kinnipeetavatel on õigus end vanglas turvaliselt tunda. Et seda saavutada peab vangla personal kinnipeetava inimõigusi ja väärikust austama ning kaitsma teda teiste kinnipeetavate eest. Personal peab hoidma korda, kuid tegema seda vastavalt seadustele ja objektiivselt ning neutraalselt. Erandjuhtudel, kui kinnipeetav on ohtlik endale või teistele, on õigus personalil kasutada jõudu või karistada vanglasiseste rikkumiste eest. (Kohtlemine ja turvalisus, 06.08.2022)

2018 aastal läbi viidud uuringust, mille vastajaskond koosnes 227st eksvangist, võib aga välja lugeda, et alandust, võrdsuse puudumist ja töötajate poolset norimist esineb palju.

Autor toob välja mõned statistilised andmed:

- 54% kinnipeetavatest väidab, et neid ei koheldud väärikalt.
- 48% kogesid töötajate poolset norimist.
- 55% tundsid, et nendega ei räägita võrdselt.
- 40% kinnipeetavatest sõnasid, et neid ei koheldud vanglas inimlikult.
- 53% tundsid end alandatult.
- 60% ei tundnud end vanglas pingevalt.
- 62% eks vangidest väitis, et koht kus nad viibisid ei ole korralik asutus.

(Vanglate sisekliima uuring, 06.08.2022)

ARMASTUS- JA KUULUVUSVAJADUS (vajadus kuuluda mingisse enda jaoks olulisse rühma ja tunda, et temast hoolitakse)

19% eksvangide hinnangust, kes 2018 aastal küsitlusele vastas, tundis vajadust vanglas hakkama saamiseks kuuluda mõnda rühma, samas kui 56% selleks vajadust ei näinud. Statistika toob veel välja, et kuuluvuse vajadus oli kõige suurem viru vangla noorte üksuses. Suuretõenäosusega mängib siin rolli ealine iseärasus. (Vanglate sisekliima uuring, 06.08.2022)

Tallinna vanglas on eraldi emade-laste osakond, kus kinnipeetavast ema saab oma last kasvatada kuni lapse nelja-aastaseks saamiseni. Emade ja laste osakond on teistest kinnipeetavatest eraldatud. Neile on loodud mugavamad elutingimused, et võimaldada laste arenguks võimalikult normaalset keskkonda. Vangla territooriumile on loodud mänguväljak, kuhu emad ja lapsed võivad minna päeva jooksul mitu korda. (Ema ja laps, 06.08.2022)

Lisaks on näha samal saidil info, et kord kuus on õigus nii süüdimõistetul kui ka vahistatul kirjaliku taotluse alusel kokku leppida lühiajaline külastus. Selle kestvuseks on kuni kolm tundi.

TUNNUSTUSVAJADUS (vajadus teiste poolt väljendatava tunnustuse järele)

Informatsiooni, kuidas asjad tegelikult vanglates käivad, antud alateema kohta ei olnud. Mis tõttu põhineb järgnev arutelu spekulatsioonidel ja Erik Rüütlil „Korrektsoonipsühholoogia“ alusel, mis on raamat abistamiseks tööd kinnipeetavatega.

„Korrektsoonipsühholoogia“ võtab terviklikult kokku psühholoogia rakendamise vanglas. Selle kohaselt motiveerib igat inimest piitsa ja päraniku meetod. Piisab vaid tunnustusega meelitamisest ilma otsese kiitmiseta. Kuna vanglates on palju erinevaid sotsiaalprogramme ja antud programmid on suur osa taasühiskonnastumise protsessist on vajalik vangide poolne osavõtt. Kui aga vastu hakatakse peavad valvurid eelpool väljatoodud meetodit kasutama. Näiteks rääkides, et osalemine suurendab võimalust avavanglasse pääsemiseks. (Rüütel, 2018, lk 72-73)

Antud meetod aga võib valesti kasutades muutuda väga lihtsalt valvurite poolse võimupositsiooni ära kasutamiseks.

Raamatu kohaselt peaks algselt positiivset tunnustust jagama väiksemate ja hiljem keerukamate saavutuste eest. Kinnipeetavat on vaja tunnustada võimalikult palju olukordades, kus tema käitumine on varem olnud korda rikkuv ja ta on end parandanud (Rüütel, 2018, lk 185)

ENESETEOSTUSVAJADUS (vajadus "jätta jälg" kasutades ära enda täielikku potentsiaali, milleks inimesel jätkub võimeid, oskusi ja teadmisi)

Eneseteostusega on Eesti vanglates üllatavalt hästi. Vangidel on võimalus õppida riigikeelt, omandada üldharidust või kutseharidust. Samuti on vangidele võimaldatud võtta osa usulistest üritustest, kiriklikest talitustest, lasta end ristida, läbida leeritalitus, osaleda jumalateenistusel ja soovi korral kohtuda regulaarselt kaplaniga. Lisaks on vangidel, kes on alla 64 aasta vanad ning kelle ei ole vastunäidustusi kohustus vanglas tööl käia, see on samuti sotsiaaltöö vorm, sest aitab katta eneseteostusvajadust ning samas tekib neil tööharjumus. Peamiselt hõivatakse vange koristustöödel, köögi abitöödel ja toidujagamisel, remonditöödel, jäätmekäitluses, pesupesemisel ja juuksuriteenuse osutamisel ning raamatukogu abitöödel. (Karistuse kandmine, 06.08.2022)

Need näited on muidugi üldised ja igale inimesele tähendab eneseteostus erinevaid asju. Kuigi vangla on tekitanud erinevaid võimalusi, on laiemal skaalal kinnipeetavate eneseteostus siiski piiratud. Mis on ka arusaadav, kuid läbi väikeste eneseteostusvõimaluste saab vang loodetavasti motivatsiooni vabanedes endale suuremad eesmärgid luua, et ühiskonnas või kogukonnas tööd leida ning paremini hakkama saada. On teada, et vangid, kes on stabiilselt tööd teinud leivad ka vabanedes kiiremini töökoha, sest neil on kogemusi.

1.2 Sotsiaalse õppimise teooria

Sotsiaalse õppimise teooria on välja kasvanud biheiviorismist. Biheivioristid olid esimesed, kes alustasid õppimise kui protsessi uurimist. Töös kasutatakse Albert Bandura (1977) sotsiaalse õppimise teooriat. Albert Bandura oli Kanada psühholoog, kes huvitus just inimeste vägivaldse käitumise olemusest ning sotsiaalsest keskkonnast tulenevast õppimisest. (Teppan, Albert Bandura, 21.08.2022). Albert Bandura välja pakutud sotsiaalse õppimise teooria rõhutab teiste emotsionaalsete reaktsioonide, hoiakute ja käitumise jälgimise, modelleerimise ja jäljendamise tähtsust. Sotsiaalse õppimise teooria käsitleb seda kuidas keskkonnast tulenevad tegurid ning kognitiivsed tegurid mõjutavad inimeste käitumist ja õppimist. Täpsemalt tõi ta välja, et käitumist õpitakse läbi keskkonna vaatlusõppe meetodil. (McLeod, Albert Bandura's Social Learning Theory, 2016) Ta väitis, et kõik mis inimest ümbritseb, mõjutab teda ning vastupidi. Seega on inimese käitumisel ja ühiskonnal või kogukonnal kus ta viibib väga suur seos.

Sotsiaalne õppimine toimuks justkui iseenesest, aga tegelikult toimub selleks erinevaid psüühilisi protsesse. Bandura arvates on käitumise vaatlemisest rakendamiseni jõudmiseks neli erinevat faasi:

Märkamine- selleks, et mõnda käitumisviisi omandada on esiteks vaja seda märgata ja peale seda peab tekkima huvi selle jäljendamiseks. Mõnel juhul võib nähtu olla inimese sisemaailmaga vastuolus, kuid kui ta seda otseselt ei tõrju ja suhtub tolerantsetl jääb see siiski meelde. Kuid kui ollakse eluliselt huvitatud uuest käitumisviisist, näiteks kasutab seda mõni iidol või on see lihtsalt inimesele hetkel vajalik toimub märkamisprotsess palju kiiremini. (Krull, 2000, lk 214) Seetõttu peakski ümbritsema lapsi inimestega kes oleksid head eeskujud ja vanemad ise peaksid samuti käituma vastavalt nagu nad tahaks, et nende järglased käituks.

Meeldejäätmine- selleks on vaja kujundada seos keskkonnaga või situatsiooni märguande ja käitumis- või tegevusviisi vahel. On olukordi kus emotsionaalsema käitumismustri puhul on märguandeks mingi teatud situatsioon või seisund ja sellele järgneb reageering. (Krull, 2000, lk 216-217)

Reprodutseerimine- keeruliste käitumismustrite omandamine toimub järk-järgult, see ei pruugi kohe alguses külge jääda. Seega reprodutseerimine on mingi käitumise või tegevuse harjutamine, katsetamine. Õpitavat korrigeeritakse aja jooksul teiste hindamise abil, isiklike oletuste põhjal või käitumismudeli hoolikamal ja täiendaval vaatlusel. (Krull, 2000, lk 216-217)

Motivatsioon- Bandura arvates rakendub mudeli jälgimise teel omandatud käitumine siis kui leitakse, et see on kuidagiviisi tasuv, kui sellele järgneb tasustus kas endale kinnitamise näol või teistelt saades. Samuti jäävad inimestele väga hästi meelde ja kinnituvad kergemini need käitumismustrid mis võetakse üle kõrgema staatusega inimestelt ja kellega soovitakse sarnaneda. Vägivaldse või sotsiaalseid norme eirava käitumise puhul tekib inimeses alateaduslik kalkuleerimine, et kas sellist käitumismalli tasub kasutada. Kuid sellest saadav eneserahuldus ja kasu võivad kaaluda üles negatiivsed tagajärjed mis sellega kaasneda võivad. (Krull, 2000, lk 217)

Sotsiaalse õppe kohaselt käituvad inimesed uutes situatsioonides viisil, mida nad on varasemalt kusagil juba näinud või näevad teisi sarnastes situatsioonides tegemas. Vaatlusõppe teooriale on väga heaks selgituseks 1973. aastal Bandura ja Waltersi läbiviidud uuring „Bobo“ nukuga, kes oli „jonnipnni“ laadne nukk, suur ovaalne õhupall, mille alumises osas oli raskus, niiet kui seda lüüa tõusis ta püstisesse asendisse tagasi. Viiele erinevale lasteaiarühmale näidati erinevaid kohtlemisviise. Esimene rühm nägi, kuidas inimene sõimas ja lõi nukku jalaga ning haamriga. Teise rühma lastele näidati samuti vägivaldset suhtumist nuku suhtes kuid filmilindilt, mitte reaalselt antud hetkes. Kolmas rühm nägi sama vägivaldset tegevust, aga multifilmina. Neljandale rühmale näidati, kuidas täiskasvanu käitus nukuga rahumeelselt ja sõbralikult ning viiendale rühmale ei näidatud enne nukuga kohtumist midagi. Pärast eelmainitud tegevusi jäeti lapsed nukuga omapead. Jälgimise tulemusel sai järeldada, et nukuga käitusid kõige agressiivsemalt multifilmi näinud lapsed, veidi vähem agressiivselt käitusid esimene ja teine rühm, kes nägid täiskasvanu vägivaldset käitumist reaalelus või läbi filmilindi. Rühmal, kes nägi sõbralikku suhtumist Bobosse agressiivsus põhimõtteliselt puudus, samuti neil kes ei näinud enne nukuga kohtumist midagi. Selle katse põhjal kinnitas Bandura, et käitumise õppimiseks ei olnud vaja läbida stiimul-reaktsiooni protsessi vaid piisas ainult olukorra nägemisest, et sarnaselt käituma hakata. Lisaks on Bandura oma edasiste uuringute käigus välja toonud, et uute käitumismudelite nägemine aitab soodustada või takistada varasemalt omandatud käitumismustreid. Ta oli kindel, et neljanda rühma lapsed on elus varasemalt

näinud agressiivset käitumist, kuid nähes vahetult enne nukuga kohtumist sõbralikku suhtumist võtsid nad sellise käitumismudeli üle ehk siis positiivne käitumine asendas kunagi varasemalt nähtud agressiivsuse. (Teppan, Albert Bandura, 21.08.2022)

Mõjutusi toovad kaasa ka lapsepõlves kogetu ja läbielatud traumad. Suurt rolli mängib ka kasvatus või selle puudumine. Seda kõike saab seletada läbi sotsiaalse õppimise teooria. Kui näiteks laps kuuleb kodus pidevalt kuidas vanemad on kasutanud manipuleerimist või sihilikult teiste petmist, et oma eesmärged saavutada hakkavad nemadki sama taktikat teiste peal kasutama, sest nad näevad et selline käitumine on tulemuslik. (Sharp & Smith, 2004, lk 15) Eelpool mainitud näide on kõige algelisem, kuid see eest rakendatav igas tsenaariumis. Vahetades ära tegurid, kuid jättes tuum samaks on ära seletatav koduvägivald, joobes juhtimine, vargused. Lapsed, kes näevad oma perekonnaliikmeid teisi vägivaldselt kohtlemas või on ise kogenud koduvägivalda hakkavad suurema tõenäosusega samuti teisi kiusama. (Sharp & Smith, 2004, lk 15) Isegi alguses süütuna tunduv koolikiusamine lähtub antud teooriast ja võib ajapikku kasvada millekski kriminaalsemaks.

Paljudel juhtudel ei kasuta inimesed sotsiaalsest keskkonnast õpitud vahetult pärast teabe saamist, vaid kunagi hiljem kui tekib sobiv moment. Siinkohal võib tuua paralleeli inimesega, kes on sõprade või kogukonna mõjutusel hakanud tegelema millegi kriminaalsega. Kõige lihtsamini on see seletatav läbi konkreetse näite. Kui inimene on esmakordselt situatsioonis, kus tal on võimalus tarbida illegaalset ainet ja ta on eelnevalt kokku puutunud sõprade või kogukonna, kus selline asi on igapäevaelu osa, käitub ta vastavat nähtule. (Sotsiaalne õppimine, 22.08.2022)

Bandura on väitnud, et ka agressiivne käitumine on sotsiaalne nähtus, mis on õpitud, sest inimesed hakkavad agressiivselt käituma siis kui nad saavad aru, et see tasub ära. Selline käitumismaneer võib külge jääda lapsepõlvest või noorukieast, kas teisi vaadeldes või isikliku kogemuse läbi. Samas frustrerivale situatsioonile on erinevaid reaktsioone, esimesena agressiivsus, kui seda on õpitud. Osad inimesed reageerivad frustrerivale olukorrale püüdes end selle suhtes tundetumaks muuta, kasutades uimasteid või alkoholi. Teised jällegi püüavad olukorraga tegeleda ja leida lahendusi, püüdes enda jaoks seda lahti mõtestada. Kolmandad eemalduvad pingelisest olukorrast ja vaatlevad seda kõrvalt eemal olles. Sellest võib järeldada, et pingelises olukorras toimib inimene nii, nagu ta on varasemalt näinud teisi käitumas, seega on võimalik õppida kõiki neid reaktsioone. (Hayes, 2002, lk 116)

Kuritegu on konstrukt, millele eelnevad sotsiaalsed vastasmõjud, mis saavad kriminaalse tähenduse. Inimene on siiski inimene, kurjategija on niiöelda roll ja inimene kannab seda rolli kuid ta ei ole mõne teise liigi esindaja. Kuritegu on kategooria, seega inimene kes kuriteo toime on pannud ei ole probleemiks vaid probleem seisneb kuriteos endas. (Hilborn, 2007, lk 8)

Inimesel on vaba tahet, ent alati on olemas sotsiaalsel õppimisel kujunenud taust (sugu, vanus, intelligentsus, kasvatus, isiksus) ja olustikulised tegurid (kaaslaste surve, sõltuvused, objekti kättesaadavus), mis kallutavad kuriteo sooritamise või sooritamata jätmise suunas. Kuriteo sooritamine koosneb tervest reast kurjategija poolt tehtavatest otsustest ja protsessidest. Põhiteguriks on siiski unikaalse indiviidi otsustamis võime spetsiifilises konteksti. Iga indiviid ja olukord on erinev ning otsuste tulemus teistsugune. (Hilborn, 2007, lk 48)

Inimene peab kõiki oma otsuseid ja tegevusi ratsionaalselt analüüsima. Tal peab endal olema tahtejõudu ja teadlikkust käituda vastavalt oma eesmärkidele. Vajadusel peab ka julgema abi otsida. Eelpool sai nimetatud kogukonna poolseid positiivseid ning negatiivseid mõjutusi.

2. TAASÜHISKONNASTAMINE JA KOGUKONNA SUHTUMINE

Alljärgnevas peatükis räägitakse kogukonnast ja selle seosest kinnipeetavate ning kuritegevusega üldiselt.

Kogukond on enamasti territoriaalselt määratletud inimeste kooslus, keda ühendavad näiteks ajalugu, sugulussidemed, ühistegevus, ühesugused väärtused ja eluviis. Tavaliselt moodustavad kogukonna lähestikku elavad inimesed (naabruskond), ent kogukond võib olla ka suurem hulk inimesi, kel on midagi ühist, näiteks rahvus, ideoloogia, huvid. (Rutiku, 13.01.2015)

Veel selgitatakse selles peatükis taasühiskonnastamise mõistet, eesmärgi ning kuidas seda teostatakse. Mis võimalused on kinnipeetaval vanglas ja mis saab temast peale vabanemist. Teises peatükis keskendub autor kogukonnale, kogukonna suhtumisele, mõjule. Kuidas kogukond võib mõjutada inimest minema kuritegelikule teele ning samas kuidas kogukonna suhtumine võib aidata inimesel uuesti elus hakkama saada.

2.1 Taasühiskonnastamine kinnipidamisasutuses

Taasühiskonnastamine on kinnipeetava ühiskonda naasmise hõlbustamine. Selle eesmärgiks on see, et vabanenu oleks edaspidi õigusekuulekam, oleks tunduvalt väiksem risk korduvkuritegudele ning, et suureneks toimetulekuvõime tavaelus. (Mis on taasühiskonnastamine?, 17.08.2022).

Ühiskonnaga, lähedastega suhtlemise olulisust tähtsustatakse tegelikult juba vanglas. Vangistusseadustiku § 23 lõige 1 ütleb, et kinnipeetava vanglavälise suhtlemise eesmärk on soodustada kinnipeetava kontakte perekonna, sugulaste ja teiste lähedaste inimestega, et vältida kinnipeetava sotsiaalsete sidemete katkemist. (Vangistusseadus, 14.06.2000;viimati muudetud 19.07.2022). Lisaks kasutatakse eesti ja euroopa vanglates normaalsusprintsipi ehk minimaalset sekkumist. See tähendab, et vabaduseta isikule seatud piirangud peaksid olema võimalikult minimaalsed ja elamistingimused vanglas võimalikult lähedased ühiskonna positiivse elumudeliga. (Tüllinen, Deinstitutionaliseerimine ja normaalsusprintsip karistuse täideviimise praktikas, 2016).

Sotsiaalse õppimise teoorial põhineb kriminaalse käitumise psühholoogia, see tähendab, et inimene võtab omaks suheldes kriminaalseid hoiakuid omavate inimestega sarnased hoiakud ja käitumismustrid. Kriminaalse käitumise psühholoogia aluseks on riski-vajaduse-vastavuse printsip.

Seega tuleb identifitseerida need, kellel on kõrgem risk korduvkuritegevusele ja suunata neile suurem osa tähelepanust ja ressurssidest ning intensiivsemad teenused. On täheldatud, et kui suunata intensiivsed teenused madala riskiga kurjategijatele võib see vastupidiselt suurendada tõenäosust nende korduvkuritegevusele. Vajaduse printsiibi kohaselt tuleb kriminogeensed faktorid, nendeks on puudulikud probleemilahendusoskused, kriminaalsed kaaslased/sõbrad/hoiakud, ja ka näiteks uimastite kuritarvitamine eristada mittekriminogeensetest faktoritest nagu näiteks ärevus või madal enesehinnang. Seega on olulisem tegeleda kriminogeensete vajadustega, et hoida ära kriminaalse käitumise suurenemist, sest kui tegeleda ärevuse või madala enesehinnangu probleemiga, muutmata kriminogeenseid hoiakuid võib inimene olla hoopis vähem häiritud oma antisotsiaalsest käitumisest. Vastavuse printsiibi kohaselt tuleb kurjategijale sobitada vastavalt tema omadustele (sugu, rahvus, isiksus, õppimisvõime, motivatsioon) parim sobiv programm. (Liba, 2017, lk 23-25). Kuritegelik käitumine on õpitud, kuid samuti on võimalik õppida ja harjuda ka käitumisviisidega, mis on ühiskonnas vastuvõetavad ja aitavad inimesel paremini sulanduda ning toime tulla. (Savitš, Luts, & Vaks, 03.2016, lk 8)

Selleks, et kinnipeetavad taas seadusekuulekale teele juhtida ning et neid tulemusi hoida ja hinnata peavad vangla töötajad iga päev vaeva nägema. (Tüllinen, Deinstitutionaliseerimine ja normaalsusprintsiip karistuse täideviimise praktikas, 2016, lk 6) Esmalt, kui kinnipeetav jõuab vanglasse, viiakse temaga läbi riskihindamine, tänu millele saadakse teada inimese sotsiaalset tausta ja põhjuseid, miks ta on seadust rikkunud. Sellise meetodiga selgitatakse välja e välja süüdimõistetu probleemid ja missugune on olnud tema elukäik. Selle abil jõutakse põhjusteni, mis viisid kuritegeliku käitumiseni. See omakorda annab ametnikele teadmise kui intensiivset järelvalvet ja missuguseid tegevusi tuleks karistuse kandmise ajal kohaldada. Vanglas ja ka kriminaalhoolduses kasutatakse sotsiaalprogramme ja nõustamist, et mõjutada kuritegeliku käitumist. Kogu tegevus peaks olema planeeritud vastavalt konkreetse inimese vajadustele ja keskenduma teguritele, mis kuritegevust põhjustavad. Kõige tõhusam oleks individuaalne lähenemine kuid see on vaja aja- ja ressursimahukas, seega on välja töötatud erinevad sotsiaalprogrammid, mida viivad läbi vastava väljaõppega inimesed. Sotsiaalprogrammidega püütakse vähendada vägivaldust, mõjutada väärtushinnaguid ja hoiakuid ja arendada sotsiaalseid oskuseid (Savitš, Luts, & Vaks, 03.2016, lk 9)

Taasühiskonnastamise programmid vanglas:

1. Viha juhtimine

Programmi eesmärgiks on selgitada süüdimõistetutele, miks on oluline oma käitumist kontrollida ja kuidas seda teha, aita neil mõista, mis nendega toimub kui nad vihastavad ja kuidas viha talitseda.

2. Agressiivsuse asendamise treening

Programmis õpetatakse kasutama positiivseid sotsiaalseid oskuseid agressiivse käitumise asemel ning õpetada arvestama teiste inimeste tunnete ja soovidega. Antud programm on mõeldud keskmise või kõrgema retsidiivsusriskiga süüdimõistetutele.

3. Pere- ja paarisuhte vägivalla vähendamine

Eesmärgiks on panna süüdimõistetu märkama probleemi oma käitumises, muuta tema hoiakuid ja seeläbi suurendada enda ja lähedaste turvalisust ning elukvaliteeti.

4. Sotsiaalsete oskuste arendamise treening

Programm õpetab mõistma enda tegude tagajärgi ja seeläbi suhtlema ühiskonnas nii, et see ei kahjustaks süüdimõistetut ennast ega ka teisi. Eesmärgiks on arendada probleemide äratundmisvõimet ja lahendusoskust ning vähendada uue kuriteo sooritamise riske.

5. Eluviisitreening

Programm on suunatud neile, kelle puhul sõltuvus tekitab õigusevastat käitumist (hasartmängusõltlased, sõltuvusainete tarvitajad). Eesmärgiks on piirata/ saavutada kontroll või lõpetada sõltuvusainete tarbimine /mängude mängimine.

6. Jõud muutuda

Kognitiiv-käitumuslik programm, mis põhineb terapeutulistel alustel. Eesmärgiks on selgitada uimastisõltuvusega seonduvat käitumist ja soodustada selle muutmis.

7. Igapäevane valik

Põhineb kristlikel põhimõtetel ja on mõeldud sõltuvusprobleemiga süüdimõistetule, kes on sõltuvuse tõttu sooritanud kuriteo.

8. Liiklusohetusprogramm

On mõeldud neile, kes on süüdi mõistetud joobeseisundis mootorsõiduki juhtimise eest, kuid see ei ole seotud sõltuvuse, vaid käitumise ja hoiakutega.

9. Õige hetk

Individaalprogramm süüdimõistetutele, et nad oskaksid probleemsetes olukordades toime tulla ja neid lahendada.

10. EQUIP

Programmis õpetatakse 14-21 aastastele keskmise või kõrgema retsidiivsusriskiga noortele vastutusrikast mõtlemist ja arendada kõlbelise mõtlemise oskust ning võimet mõista teiste seisukohti.

11. Võida

Programm on mõeldud naissoost süüdimõistetutele, kelle vanemaoskused ja suhted lähedastega on probleemsed ja kellel puudub motsivatsioon loobuda kuritegelikust käitumisest. Eesmärk on motiveerida neid parandama oma elukvaliteeti.

12. Uus suund

Individuaalprogramm seksuaalkurjategiatele, eesmärgiks arendada võimet mõista oma tegevuse eesmärke ja motiive ning arendada arusaamist kuriteoni viinud põhjustest, et neid tulevikus ära hoida.

13. Tegevustel põhinev seksuaalkurjategijate ravi

Eesmärk on parandada süüdimõistetu valmisolekut muutumiseks ning motiveerida teda edaspidiselt

Juhul kui süüdimõistetu on tegelenud oma vangistuse põhjustega, osalenud programmides, pole saanud distsiplinaarkaristusi ning on käitunud hästi ja pole ka muid takistavaid asjaolusid võib ta oma karistust edasi kanda avavanglas. Avavangla erineb kinnisest vanglast selle poolest, et seal on madalam järelvalve, vangidel on suurem võimalus vabadusele. See tähendab, et enamus tegevusi nagu näiteks õppimine, rehabilitatsioonitegevused või töötamine toimuvad väljaspool vanglat kuid see kõik toimub tunniplaani, graafiku või loa alusel. Vangil ei ole võimalust ega vabadust liikuda oma soovide kohaselt. Vangid saavad kasutada töötukassa spetsialistide teenust, et leida tööd, samuti sõltuvusprobleemidega kinnipeetavad saavad liituda rühmadega, kust leida abi. See on oluline selleks, et kui vang vabaneb oleks tal olemas tugi ja teadmised, kuidas edasi minna. Ka avavangla personali roll on pigem toetav, nõuandev ning kontrolliv. Seega avavangla peamine eesmärk on muuta kinnipeetavad iseseisvamaks ja kasvatada nende vastutust oma tuleviku ees ning tugivõrgustikku. (Savitš, Luts, & Vaks, 03.2016, lk 9)

Kui ka avavanglas möödunud aeg möödub ilma probleemide ja tagasilöökideta on aeg vabanemiseks. Enne vabanemist viiakse läbi nõustamine, mis on praktilist laadi, et anda äsjavabanenule edasised juhtnöörid.

2.1.1. Taasühiskonnastamise jätk peale kinnipidamisasutusest vabanemist

Vastavalt Euroopa vanglareeglistikule teevad vanglad erinevate asutuste ja organisatsioonidega koostööd, eesmärgiks taaskohanemine kogukonnas. Nende asutuste esindajatel on luba käia vanglates ja abistada kinnipeetavaid vabanemiseks ette valmistumisel. Samuti aitavad nad planeerida vabanemisjärgseid teenuseid. (Liba, 2017, lk 207)

Neile, kes vabanevad ennetähtaegselt määratakse kriminaalhooldusele. Kriminaalhooldus koosneb kahest poolest: taasühiskonnastavast tegevusest ning järelvalvest ning selle eesmärk on muuta ühikond turvalisemaks. Eesmärk tugineb sellele, et kui tegeleda lisaks järelvalvele ka inimese kriminogeense käitumise muutmisega võib ta jätta vabadusse. Selliste meetmetega vähendatakse riski korduvkuritegevusele ning seeläbi saab suurendada ühiskonna turvalisust. (Kriminaalhooldus, 2022)

Peale vabanemist ei oska vabanenu alati oma abivajadust adekvaatselt hinnata, see kehtib eriti just nende kohta kes on vabanenud tähtaegselt, sest erinevalt ennetähtaegselt vabanenutest puudub neil kontakt kriminaalhooldajaga, kes on samuti nagu tugiisik. Tänu sellele on loodud jätkutoe süsteem, millest esimene pool on tugiisikusüsteem, sest on oluline, et taasühiskonnastamine jätkuks ka peale vabanemist. Tänu tugiisikuteenusele saab kogukonda sulandumine olema inimest toetav ning läbimõeldud ja hea on see, et tugiisik võib vastas olla juba vanglavärvavas vabanemise hetkel. Teenus seisneb julgustamises, juhendamises, motiveerimises ning suurema iseseisvuse ja vastutustundlikuse suurendamises. Praktika on näidanud, et need, kes on valinud vabanemise toetamise on ka vähem retsidiivsed ning saavad ühiskonnas paremini hakkama. (Liba, 2017, lk 209-211)

Esmane kontakt tugiisiku ja teenuse kasutaja vahel luuakse juba vangistuse ajal. Karistuse kandmise ajal tehakse plaan, järgides kinnipeetava vajadusi ning valmistatakse teda ette. Peale vabanemist hakatakse planeeritud järk-järgult ellu viima. Tugiisik on see, kes teeb koostööd vastavate organisatsioonide või piirkondlike asutustega, et endisel kinnipeetaval oleks võimalikult kerge ühiskonda naasta. Tugiisikuteenust on endisel kinnipeetaval võimalik saada 18 kuud, peale seda peaks inimene olema piisavalt harjunud, et ise toime tulla. (Justiitsministeerium, Vanglast vabanenute jätkutugi, 2023)

Jätkutoel on teine pool, milleks on majutusteenus. See on loodud neile kinnipeetavatele, kellel ei ole peale vabastamist elukohta ega lähedasi kelle juures peatuda. Eestis pakuvad majutusteenust MTÜ Lootuse küla, MTÜ Samaaria Eesti Misjon ja MTÜ Jõhvi Kristlik Kogudus Uus Põlvkond. Kõik need asutused on seotud usuga. Majutusüksus on ajutine peatumisvõimalus, kuid lisaks sellele pakutakse

seal ka tugiteenuseid, näiteks psühhloogi konsultatsioone, võlanõustamisteenust, jm. (Justiitsministeerium, Vanglast vabanenute jätkutugi, 2023)

2.2 Kogukonna suhtumine endistesse kinnipeetavatesse

Ajalugu näitab, et kurjategijate parandamiseks, retsidiivsuse vähendamiseks ning kuritegevuse ennetamiseks on kasutatud erinevaid meetmeid. Avalikku häbiposti, hukkamisi ja teisi karme karistusi. Sellised karistusmeetodid tekitavad elanikkonnas hirmutunnet, kuid tegelikult see kuritegevust ei vähenda. Samuti ei külva see õiglustunnet ega rahulda kättemaksuhimu kurjategija suhtes.

Durkheimi (1895) õpetuse järgi võib kuritegevusel olla hoopis positiivne mõju ühiskonna arengule, nimelt arvab ta, et kuulekas inimene ei soovi olla kurjategija moodi ja väldib kõiki omadusi mis võiksid muuta ta õigusrikkuja sarnaseks. Tänu sellele väidab ta, et kuritegevus võib arendada moraali ja solidaarsust. Tema teooria kohaselt ei ühenda miski inimesi paremini kui ühine vaenlane- siinkohal õigusrikkuja, seega kurjategijate karistamine ja tõrjumine, mis on Durkheimi arvates vajalik eetika arendamiseks. (Strömpl, 26.11.2020)

Kuid kõige selle juures tuleb mõista, et kurjategija on samuti ühiskonna või kogukonna liige ning tema karistamise ning avaliku hukkamõistuga ei lahendada probleemi. On tõestatud, et riikides, kus on siiani pikad vanglakaritused ei ole retsidiivsus vähenenud, pigem vastupidi. (Strömpl, 26.11.2020) Seega tuleb välja töötada mõjutusmeetodeid, mis panevad kurjategija mõistma oma tegu ning selle põhjuseid ja panna ta soovima paremat tulevikku. Motiveerida ja arendada eneseusku, et tulla ühiskonnas paremini toime kui enne karistuse kandmist. Muidugi on ka kurjategijaid kes ei mõista oma tegudes valet käitumist, kes naudidavad teistele halva tegemist ja osad kurjategijad kes on ja jäävadki ühiskonnale ohtlikuks peaks turvalisuse mõttes eraldama. Kuid ükski laps ei sünni kurjategijaks, kõigil neil on selleks olnud oma mõjutused või põhjused, mis võivad samuti kogukonnast tuleneda.

Lapse sotsialiseerumisel ühiskonda on perekonnal vaja täita tähtis roll, sest perekond suudab pakkuda parimat kaitset ja kasvukeskkonda ning kodust saadud esmased mõjutused jäävad igavesti kestma. Kõige olulisem mõjutaja on seega kodu, alles peale seda tulevad sünnipärasead omadused, sõbrad,

kool, huviringid jne. Laps peaks olema ümbritsetud rõõmsameelsuse ning positiivsete kogemustega, see aitab lapsel kasvadaga hingelt tugevaks. Olulisel kohal on tunnustamine ja kiitus, selle puudumisel võib tekkida saamatuse tunne ning madal enesehinnang. Kahjuks kõigil lastel sellist lapsepõlve ega kasvukeskkonda ei ole ja sellest võivad tekkida probleemid edaspidises elus. (Koppel, 2008, lk 102-104)

Peredes kus vanematel endil puuduvad sotsiaalsed oskused, puudub normaalne funktsioneerimine. Seal ei täideta üksteise vajadusi ning sellistes peredes kasvavad sotsiaalselt toimetulematud lapsed. Ebasoodsad arengutingimused põhjustavad häireid lapse sotsiaalses arengus ja need omakorda võivad tulevikus avalduda käitumishäiretena, narkootikumide tarvitamisega ja ning õigusrikkumisena. Sotsiaalse õppimise teooria järgi teame, et laps jäljendab oma vanemaid, seega vägivaldsest perest laps võib samuti muutuda vägivaldseks, oskamata olukorda muudmoodi lahendada. Seega kui kodune keskkond pole kasvamiseks soodne, tekitab see suurema riski noorukina kuritegelikule teele asuda. (Koppel, 2008, lk 102-104)

Seega võib öelda, et kogukonnal on inimese käitumise üle teatud mõjuvõim. Tõrjumise, mittemõistmise, halvaksapanu, maha tegemise ning kurjusega võib inimesi muuta viisil, et nad satuvad kuritegelikule teele. Samuti on kogukonnal võim inimest muuta positiivsuse suunal või ennetada juba varem retsidiivsust. Inimesed võiksid märgata enda hulgas nõrgemaid ja neid abistada või suunata. Loomulikult on erandeid ja neid kes ei soovi abi.

Tänapäeval on kogukonnad loonud kaasaaitavaid programme. Programmid keskenduvad laste elu parandavatele sekkumistele. Sekkumised hõlmavad vanemlike oskuste programme, rikastatud päevahooldust ja tervet arengut soodustavaid programme. Lisaks on algatatud sotsiaalse arengu programm, mis käsitleb kuritegevusega seotud sotsiaalseid tegureid ja keskenduvad nt vaesusele, töötusele ja haridusvõimalustele, diskrimineerimisele ja muudele sotsiaalsetele ja majanduslikele küsimustele. (Hilborn, 2007, lk 149-150)

3. LÕPUTÖÖ METOODIKA

Selles peatükis antakse ülevaade lõputöö eesmärgist ja empiirilisest uurimismetoodikast, lisaks valimist ja eetilisest aspektist ning andmete analüüsist. Empiiriline meetod on uurimismudel, mille eesmärk on saada teadmisi tegelikkuse vaatlusest, mõõtmisest või eksperimendi teel, seepärast põhineb see inimeste kogemustel. (Virkus, 2007)

3.1 Lõputöö probleem, eesmärk ja ülesanded

Töö probleemiks on mõista, kui keeruline on kogukonnal endisi kinnipeetavaid enda hulka tagasi võtta, arvestades, et inimestel võivad olla tänu kinnipeetavatega kaasas käivale negatiivsele mainele tekkinud eelarvamused ja hirmud. Teisalt kui raske on endistel kinnipeetavatel uuesti ühiskonda sulanduda.

Lõputöö eesmärk on analüüsida taasühiskonnastamise tõhusust karistuse kandmise ajal ning peale seda ja kogukonna suhtumist ühikonda naasnud endistesse kinnipeetavatesse.

Eesmärgi saavutamiseks on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

- 1) Milline on kogukonna suhtumine tagasi pöördunud kinnipeetavatesse?
- 2) Millistel tingimustel on kogukond valmis toetama tagasi pöördunud kinnipeetavat?
- 3) Kuidas vanglas olevad ja vabastamisejärgsed tugiteenused aitavad taasühiskonnastamisele kaasa?

3.2 Andmete kogumise meetod ja analüüs

Empiirilises uuringus kasutatakse kombineeritud andmetekogumise meetodit. Sellise meetodi kasutamine hõlmab endas kahe või enama uurimisviisi kombineerimist ja kasutamist ühes uuringus. Selleks, et uuring oleks segameetodina kvaliteetne, peab vähemalt üks meetod andma kvantitatiivseid ja üks kvalitatiivseid andmeid. Selline valik võimaldab vastata laiemale hulgale uurimisküsimustele ja see on ainult eeliseks, sest autor saab uuritavast teemast laiemalt ülevaade kui vaid üht meetodit kasutades. (Hall, 2020) Neid kaht uurimisviisi nähakse teineteist täiendavatena. Nii ka antud töös, kus kvalitatiivne uurimus toetab kvantitatiivset. (Hirsjärvi, Remes, & Sajavaara, 2010, lk 127)

Kvantitatiivse andmekogumisinstrumentidena kasutati ankeetküsitlust, mis koostati Google Formsis ning jagati sotsiaalmeedias, et see jõuaks võimalikult paljude inimesteni. Samuti jagati ankeete paberkandjal, et vastata saaks ka need, kes arvutit ei kasuta. Küsimustikus oli 15 küsimust, millest 7 olid avatud küsimused. Küsimustikule vastati veebruari kuus aastal 2023. Küsimustik on välja toodud lisas 1. Autori arvates saab sellise uurimisviisiga kõige põhjalikuma ülevaate kogukonna nägemusest antud teema suhtes, sest kogu info pärineb meelelistest kogemustest ja loogilisest järeldamisest, mis põhineb nendele kogemustele. (Hirsjärvi, Remes, & Sajavaara, 2010, lk 130) Samuti on soosivaks teguriks see, et vastaja saab oma arvamuse kirja panna üksi, sotsiaalse mõjutuseta või intervjuuerija mõjuta ja seetõttu on vastused ausad ja peegeldavad reaalselt olukorda. (Kuusik, et al., 2010, lk 319) Sellise küsitluse miinuseks on, et vastajad võivad osadele küsimustele vastamata jätta.

Kvalitatiivse meetodina kasutatakse lisaks avatud küsimustele küsimustikus ka intervjuud, selline uurimisviis on paindlikum ja vähem struktureeritud. Intervjuueritavaga saavutatakse kontakt ja vastaja saab oma tegelikke mõtteid ilma mõjutusteta või hirmuta avaldada. Töös kasutati poolstruktureeritud intervjuud, selline formaat annab võimaluse küsida mitmeid küsimusi, kuid mitte kindlas järjekorras. Lisaks saab vastaja vabalt arutleda erinevatel teemadel ja seetõttu saab intervjuuerija rohkem vahetut ja ausat informatsiooni, kui kindlaid küsimusi küsides. (Smith, 2011) Vastajale antakse maksimaalselt vabadust rääkida teemadel, mis olid autori jaoks huvipakkuvad. (Kuusik, et al., 2010, lk 318-319). Autori poolt olid ette antud teemablokid ja intervjuu käigus sai uuritavalt küsida täpsustavaid küsimusi. Autor lootis jõuda vastaja tegelike tunneteni, privaatselt ja üldiselt teiste eest varju jääva siseeluni. (Lagerspetz, 2017, lk 140) Intervjuu on välja toodud lisas 2. Intervjuu käigus saadud info salvestati diktofoniga.

Kvantitatiivses analüüsis kasutatakse statistilise analüüsi meetodeid ja selle läbiviimiseks kasutatakse programmi *Microsoft Excel*. Ankeetküsitluse avatud küsimused analüüsiti kvalitatiivselt. Kvalitatiivse intervjuu analüüsi puhul kõigepealt lindistus transkribeeritakse ehk muudetakse salvestatud intervjuu tekstiks. Tänu sellele on võimalik teksti paremini analüüsida ja jõuda kergemini kõige olulistemate kohtadeni. Lindistuselt kuulnud kõne tuleb kirja panna nii täpselt kui võimalik, et sisu oleks võimalik põhjalikult analüüsida. (Lahterand, 2008, lk 270-280) Seejärel viiakse läbi sisuanalüüs. Sisuanalüüsi puhul loetakse tekst korduvalt läbi ja leitakse seosed. Kvalitatiivsetes analüüsiosades kasutatakse tsitaate. Intervjuudest välja toodud tsitaadid on märgitud kursiivkirjas ja laused on tähistatud märgiga: /.../.

Intervjuu on jagatud kolme teemablokki:

I Vanglasse sattumise põhjused ja taasühiskonnastamine vanglas

II Taasühiskonnastamise jätk peale vabanemist ja uuesti ühiskonda sisse elamine

III Kogukonna poolne suhtumine

3.3 Valim ja konfidentsiaalsus

Kvantitatiivse uuringu valimi moodustavad 71 inimest, kes elavad ühes väiksemas alevikus Lääne-Virumaal. Valimi leidmisel lähtus autor, et vastajatel oleks piisavalt tugev kogukonnatunne. Sellisel juhul saab töösse vajalikku informatsiooni kõige täpsemini. Küsitlusele vastas 16,9% aleviku elanikest, seega ei ole järeldused üldistavad vaid töö on kirjutataud toetudes vastajate nägemusele. Kvalitatiivse uuringu valimiks on kaks endist kinnipeetavat, kellega autor viis läbi intervjuud. Intervjueeritavaid oli autoril raske leida, sest nii isiklikul ja negatiivsel teemal ei soovi paljud rääkida. Kuna intervjuud on läbi viidud kahe endise kinnipeetavaga, ei ole järeldusi võimalik üldistada. Tulemus analüüsitakse kahe inimese kogemuste ja arvamuste põhjal.

Konfidentsiaalsuse huvides ei avaldata aleviku nime ning intervjueeritavate nimesid ega elukohta. Ankeetküsimustikule vastamine oli vabatahtlik. Intervjuud viidi läbi keskkonnas, kus intervjueeritaval oli mugav vestelda ning kus kõrvalised isikud seda ei kuule. Täieliku anonüümsuse tagamiseks on intervjuueritavad endised kinnipeetavad märgitud tähemärgiga EK ning numbriga 1 ja 2 näitavad järjekorranumbrit: EK1, EK2.

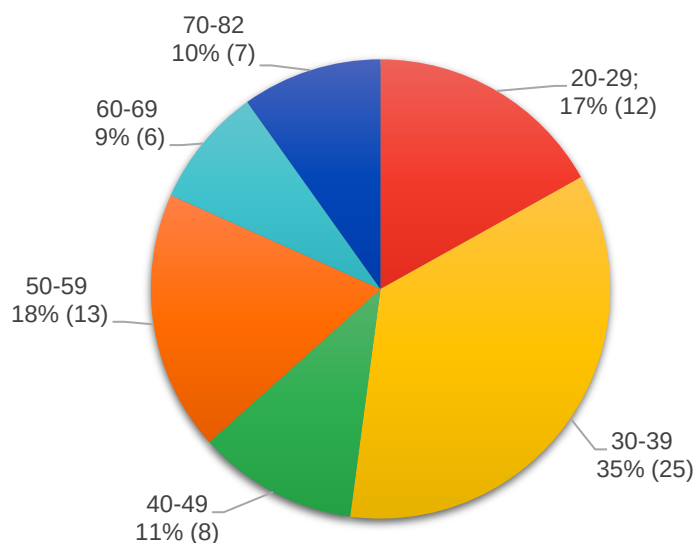
Peale töö kirjutamist hävitatakse ankeedid ning kustutatakse helisalvestised.

4. EMPIIRILISE UURINGU ANALÜÜS

Antud peatükis antakse ülevaade läbi viidud ankeetküsitluste ning intervjuude tulemustest. Tulemused on välja toodud vastavat lõputöö eesmärgile ja uurimisküsimustele. Analüüs on seostatud Maslow heaoluteooria ning Bandura sotsiaalse õppimise teooriaga.

Ankeetküsitlusele vastasid 71 inimest, vanuses 22-82, seega on ülevaade väga mitmekülgne.

Vastajate hulgas oli 31 naist ning 40 meest ja vanused jagunesid järgnevalt:

Joonis 1. Uuringus osalejate vanuseline jaotumine

Seega kõige rohkem vastanuid oli vanuses 30-39a ja kõige vähem 60-69a.

Küsitluses osalenutest arvas 57 inimest (81,4%), et kogukond kus nad elavad on kokkuhoidev. Küsimusele, kas kogukond on turvaline vastas 69 inimest (97,2%), et on. Kuid 13 inimest (18,6%) arvasid, et kogukond ei ole kokkuhoidev ning 2 inimest (2,8%) tundsid, et kogukond kus nad elavad ei ole turvaline. Kogukonna kokkuhoidvus, turvalisus ja toimimine on omavahel tihedalt seotud. Mida kokkuhoidvam on kogukond, seda paremini elu seal toimib. Tuues välja Maslow'i heaolu püramiidist turvalisusvajaduse ning armastus- ja kuulumisvajaduse näitab see, et antud kogukonnas on need kaks hästi täidetud, kui nii suur protsent inimestest seda tundis. (McLeod, Maslow's Hierarchy of Needs, 2007) Isegi, kui osad arvasid, et kogukond ei ole kokkuhoidev tunnevad nad ennast seal elades siiski turvaliselt. Üsna kõrge protsent, mis näitab inimeste arvamust kokkuhoidvusest näitab häid sotsiaalseid sidemeid. Selline väike ja turvaline kogukond on heaks kasvukeskkonnaks lastele. Kuna alevikus tunnevad kõik teineteist on suur tõenäosus, et kohalikest

kasvavad korralikud inimesed, kes ei kaldu kuritegelikule teele, sest oma kogukonnas nad sellist käitumist ei näe ja seega ei saa neid omandada.

4.1 Kogukond ja nende eelarvamused ning hirmud kinnipeetavate suhtes

Kuna kogukond on väike, saab analüüsis aimu kuidas end oma kodukohas turvalist tundvad inimesed kinnipeetavatesse ning endistesse kinnipeetavatesse suhtuvad. Missugused on nende kogemused, hirmud või eelarvamused ja kas neid üldse on. Samuti, kuidas endise kinnipeetava minevikus toimepandud kuriteo raskusaste mõjutab tema hilisemat taasühiskonnastumist.

Autor küsis vastajatelt, kas nende kogukonnas on olnud endisi kinnipeetavaid. Kokku vastas 70 inimest 71st. 30 inimest (42,9%) teadis, et nende kogukonnas on endisi kinnipeetavaid, 11 inimest (15,7%) vastas eitavalt ning 29 inimest (41,4%) ei teadnud, seega saab analüüsida antud teemat inimeste kogemuste põhjal ja nende arvamuse põhjal. Selles kogukonnas on kunagi juhtunud õnnetus, kus hukkus armastatud kogukonna liige. Mõned inimesed mäletavad seda ning see võib olla osade vastuste kujunemise põhjus. Samas on aastate jooksul kogukonda uusi inimesi elama kolinud, kellel ei pruugi sellest konkreetsest juhtumist aimu olla. Seda kinnitab ka vastanute arv, sest üle poolte vastanustest ei tea kas nende kogukonnas elab endine kinnipeetav või vastasid küsimusele eitavalt. Ka kuriteo põhjustaja elab täna uuesti samas kogukonnas, küll veidi isoleeritult, aga teda on inimlikult vastu võetud. Teisel juhul oleks tal raske samas kohas oma elu jätkata.

Analüüsitava kogukonnas tunneksid 26 inimest (38,2%) end ja enda pere ohustatuna, kui nende hulka tuleks elama endine kinnipeetav ja 42 inimest (61,8%) ei tunneks end ja enda pere ohustatuna. Kokku vastasid 68 elanikku 71st. Kui vastatav märkis ära „jah tunnen“ oli paljudel selgituseks juurde märganud, et oleneb mille eest endine kinnipeetav karistust on kandnud.

Küsimustikust selgus, et inimestel on teatud eelarvamusi ja hirme ning peamiselt on need seotud karistuse põhjustega. Meeste ja naiste arvamused suuresti kattusid, meeste vastustest võis välja lugeda, et neil on veidi vähem hirmutunnet kui naistel. Vanuseliselt jagunesid vastused võrdselt, ei tulnud välja, et vanemad inimesed oleksid rohkem hirmu tundnud kui nooremad. Sellises väikeses kogukonnas liiguvad lapsed pidevalt tundide kaupa õues ning kui kogukonda koliks elama keegi, keda on pedofiilia või vägivaldse käitumise eest karistatud ei julgeks vanemad lapsi omapea enam nii muretult õue lubada. Selline olukord võib kogukonnas pingeid, halvakaaspanu ning hukkamõistu tekitada. Rahulik sisekliima oleks tugevalt häiritud. Samas teisest küljest peab kõigil inimestel olema

võimalus oma elu puhtalt lehelt alustada ja teha seda ilma kogukonna poolse hukkamõistuta. Tuli välja, et korduvkuritegevus on samuti põhjus, miks ei olda nõus endist kinnipeetavat vastu võtma. Inimesed arvavad, et kui kurjategija on korduvalt või varasemalt karistatud suureneb tõenäosus, et ta võib sama teed jätkata. Teadmatus nende isikute vastu on see, mis tekitab eelarvamusi ja hirme, sest ei teata milliste kavatsustega vabanenu oma elu jätkab.

Analüüsides kogukonna arvamust endise kinnipeetava minevikus toime pandud kuriteo raskusastet ja sellega seoses ühiskonda uuesti sulandumisest joonistus selgelt välja, et osad kuriteod on ühiskonna ja inimeste silmis peaaegu andestamatud. Nendeks on: pedofiilia, seksuaalkuriteod, mõrvad, jõhkrad vägivallakuriteod. Vastajad arvavad, et sellistel inimeste on väga raske muutuda ja isegi kui ollakse valmis muutuma on kogukonnal neid äärmiselt keeruline enda hulka tagasi võtta. Seega, mida raskem on kuritegu, seda rohkem vaatab kogukond viltu, sest keeruline on luua usalduslikku suhet sellise inimesega. Just vägivallaga seotud kuriteod, sest inimesed tunnevad hirmu, et nemad ise või nende lähedased võivad selle ohvriks langeda. Seega tuleks inimeste arvates selliseid kurjategijaid enne vabastamist tõsisemalt hinnata ning rehabiliteerida. Toodi välja, et näiteks maksupettureid ja pisisulisid ei peljata, kui keegi on maksudest kõrvale hiilinud või mõnuaineid tarbinud siis neist ei kõnnita kaarega mööda. Kogukond andestab ja sellised teod unustatakse kiiremini. Mida raskem, julmem, võikam on kuritegu olnud, seda enam on teised inimesed endise kinnipeetava suhtes skeptilised. Inimeste arvates ei pruugi kantud karistus inimest (iseloomu, suhtumist, teguviisi) muuta. Kuid on neid, kes iseennast ja oma tegusi on hukka mõistnud ning ei korda enam iial sarnaseid vigu. Arvatigi, et mõningate kuritegude puhul on süükoorem suurem, mis võib panna endist kinnipeetavat end isoleerima ja kogukonnaga mitte lähedasi sidemeid looma.

Teise tähelepanekuna toodi välja, et mida raskem on olnud kuritegu seda pikem on olnud karistusaeg. Just karistusaeg mõjutab vastajate arvates taasühiskonnastamist, sest mida kauem on inimene eemal viibinud, seda raskem on tal kohaneda ühiskonna ja selles toimunud muutustega. Samuti pöörati tähelepanu tagasipöördunu enda vaimsele tervisele, kuidas tal oli selle eest võimalik vanglas hoolt kanda ning kuidas teda vanglas koheldi. Kui sellega on probleeme on veel keerulisem ühiskonda sulanduda. Osa kogukonnast on arvamusel, et vangla ei tee kinnipeetavaid ega nende olukorda paremaks vaid muudab meie ühiskonnas hakkama saamist pigem raskemaks. Samas oli arvamusi, et sellised inimesed ei sobigi enam ühiskonda. Ilmselt põhjustab väga vastakaid arusaamu teadmatus ja hirm. Teadmatus, et meie vanglasüsteem taasühiskonnastab kinnipeetavaid ja seda alustatakse juba karistuse kandmise ajal ning nende prioriteet on vähendada retsidiivsust ja muuta inimesi seadusekuulekamateks.

Antud küsimuse kohta võib öelda, et inimesed siiski võtavad endist kinnipeetavat eraldi indiviidina, mitte ei üldista kõiki, kes on kuriteo sooritanud. Paadunud retsidivistil oleks vastanute arvates normaalses ühiskonnas keeruline hakkama saada. Kes on oma karistuse ära kadnud, sellest õppinud ja järeldusi teinud ning näitavad üles tahet muutuda ja kogukonna osaks olla, on võimalik, et kogukond toetab neid. Lisaks toodi välja, et väga oluline on lähedate toetus ja olemasolu, see teeb nii tagasipöördunudule kui kogukonnale olukorra lihtsamaks ja arvatakse, et endine kinnipeetav saab tänu sellele kiiremini kohaneda.

Analüüsides selgus, et hirme põhjustavadki eelarvamused, sest need kellel ei ole endal kokkupuudet endise kinnipeetavga olnud on näinud meediast selle teemalisi lugusid. Üldiselt on meedias kajastatav negatiivse alatooniga, edulugudest palju ei räägita. Kuid vastanud suhtuvad sellesse erinevalt. Osad arvavad, et hirmud peaksidki olema, teised jällegi, et hirmuga ei ole hea elada. Hirme leidub igal pool. Eeldatakse, et endine kinnipeetav ei ole harjunud normaalse ühiskonna harjumuste ja kommetega. Kuid need ongi vaid eelarvamused ja seda ei saa keegi enne teada, kui inimene pole ühiskonda naasnud. Mõningad vastajad on arvamusel, et vangla kui inimese parendusasutus ei toimi, pigem võib sellel vastupidine mõju olla. Veel arvatakse, et karituse kandmise ajal võivad kinnipeetavad uusi oskusi omandada ning on välja tulles veel osavamad kuritegude toime panemisel. Siinkohal ongi välja toodud, et muutumatuid inimesi tuleb karta. Aastate jooksul tehtud statistikast võib välja lugeda, et neil, kes kannavad pikki karitusi ja kannavad need lõpuni, mitte ei saa avavanglasse minna või kriminaalhooldusele on suurem risk retsidiivsusele.

62-st vastanust vastasid 27 inimest, et neil puuduvad hirmud endiste kinnipeetavatega seoses. Arvatavasti on see seotud turvatundega, mis neil tekkinud on ajaga. Sellisel juhul on inimesed nõus endisi kinnipeetavaid paremini ühiskonda tagasi võtma. Vastustes oli välja toodud, et hirm võib seisneda selles kui kinnipeetavale ei pakuta piisavalt võimalust ühiskonna või kogukonnaga koostööd teha ja tuge, mistõttu võib ta kuritegelikule teele tagasi sattuda. Üldiselt arvatigi, et suhtumine ja hirmu teke oleneb konkreetsest inimesest, kes kogukonda tagasi pöördub. Kui inimene on tahtlikult kuriteo toime pannud on ka suurem tõenäosus retsidiivsusele. Kui vangituse põhjus on olnud õnnetus või mitte tahtlikult toime pandud kuritegu on kogukonna suhtumine tunduvalt leebem. Arvatakse, et vabanedes ei ole endine kinnipeetav üldiselt inimesena ohtlik vaid, et ta on eksinud mõne seaduse vastu ja on oma karistuse ära kadnud. Nende suhtes jääb vähemalt alguses teatav valveolek ja ettevaatus. Arvatakse, et enamusest võivad siiski korralikud kodanikud saada.

Isiklikku kontakti endise kinnipeetavaga oli 40nel inimesel ja isiklik kontakt puudus 30nel inimesel. Üks inimene ei vastanud küsimusele. Isiklik kontakt ei pruugi olla kogukonnasisene vaid võib olla juhtunud mujal või enne kogukonna osaks saamist. Näiteks üks vastanu on varasemalt vangidega töötanud.

Neil, kes vastasid, et on olnud kontakt endise kinnipeetavaga on see valdavalt olnud pigem positiivne. Mõned kontaktid olid vastupidiselt negatiivsed ja osadel neutraalsed. Neli inimest kirjutasid, et endised kinnipeetavad on olnud narkodiilerid või pannud toime röövi. Välja tulid märksõnad nagu ebausaldusväärne, väärastunud psüühika ja arusaam normaalsest elust ja käitumine nagu ühiskond oleks neile (kinnipeetavatele) võlgu. Kõik negatiivsed kokkupuuted olid naisterahvastel. Samuti arvati, et kontakt oli pealiskaudne ja mittemidagiütlev. Üks vastanu tõi välja et suhtlus ei olnud hirmus, kuid tekitas veidi ebamugavust ja ärevust. Lisaks märgiti, et endine kinnipeetav oli veidi närviline ja ärritus kergemini.

Positiivsest küljest toodi välja, et suhtlemine oli vaba ja nagu iga teise inimesega. Sama arvamust jagas veel mitmeid inimesi, kes ütlesid, et endised kinnipeetavad on pisut teistsugused peale vabanemist, sest nad ise alles harjuvad ümbritseva keskkonnaga. Kui kinnipeetav on kandnud karistust lühikest aega, ei ole vangla suuri mõjutusi kaasa toonud ja ta sulandub ühiskonda kiiremini ja sujuvamalt kui need, kes on karistust kauem kandnud. Hea suhtumine aitab küsitluses osalenute arvates endisel kinnipeetaval paremini oma eluga toime tulla. Kui tagasipöördunu on inimesele tuttav, sõber või perekonnaliige on kontakt ja suhtumine automaatselt palju leebem ning positiivsem. Toodi välja, et kokkupuude oli arvestav, vastutulev, meeldiv, tavapärane, vaba ja nagu iga teise inimesega. Mõningad näited, mis välja toodi olid väga toetavad, nagu näiteks, et suhtlus oli silmaringi laiendav, sest need inimesed on näinud teistmoodi elu. Paljudel kinnipeetavatel on olnud keerulisem lapsepõlv või on nad sattunud elu hammasrataste vahele, liitunud kampadega, kus läbi sotsiaalse õppimise on omandanud teisuguseid viise elus hakkama saamiseks. Kuid enamasti nad kahetsevad tehtut ning püüavad ennast muuta. Veel on välja toodud, et endised kinnipeetavad on olnud ausa, rahuliku ja aruka meelelaadiga inimesed. Kui on olnud ühine koosviibimine, ei tehtud vahet kas inimene on karistust kandnud või mitte, suhtlus oli väga tore. Seega üldiselt on selle kogukonna inimestel olnud endiste kinnipeetavatega rahulik ja meeldiv kontakt. Mis väljendub ka kogukonna turvatundes.

Ka siinkohal võib näite tuua sotsiaalse õppimise teooriast. Inimestele jäävad väga hästi meelde ja kinnituvad kergemini need käitumismustrid mis võetakse üle kõrgema staatusega inimestelt ja kellega soovitakse sarnaneda Kui enamus inimesi kogukonnas suhtub endise kinnipeetava tagasitulekusse rahulikult ja ilma paanikata rahustab see ka teisi, kes võibolla rohkem muretsevad. Kui mõni küla

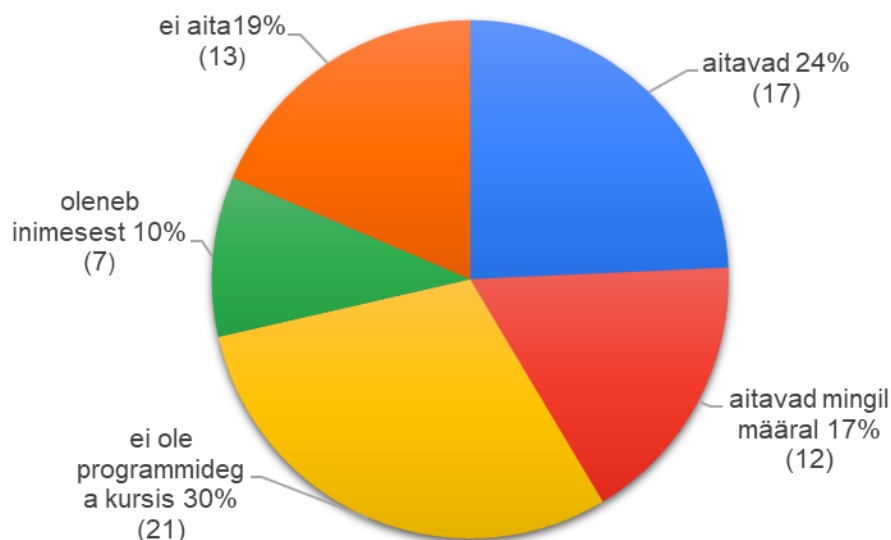
autoriteetsem inimene või enamus kogukonnaliikmeid oleks seisukohal, et olukord on ohtlik ja kõik peavad valvel olema, oleks inimeste suhtumine hoopis negatiivsem. (Krull, 2000, lk 217)

Kuid kuna taasühiskonnastamise ja ühiskonda parema sulandumisega tegeletakse juba karistuse kandmise ajal, soovis autor teada, kas kogukonna arvates aitavad vanglas pakutavad tugiteenused ja programmid seadusega pahuksisse läinud isikul naasta tagasi parema inimesena. 70st inimesest 21 vastas, et ei tea, ei ole programmidega ega nende tõhususega kursis, kuid mõni vastanutest lootis, et need siiski aitavad. See näitab, et isegi kui inimene ei ole tugiteenustega kursis arvavad nad siiski, et kui riik on loonud sellise süsteemi siis see on inimeste aitamiseks ja sellest võiks kasu olla. 13 inimest arvasid, et teenustest ja programmidest ei ole kasu ning põhjenduseks toodi, et ainult inimene ise saab muutuda kui tal selleks soovi on, keegi teine ei saa teda muuta. Paremaks inimeseks saamine on vastajate sõnul inimesed enda peas kinni, kui tal on selleks piisav tahtmine ning ta saab aru mida on valesti teinud ja kuidas edasi minna on kõigil võimalik paremuse poole muutuda. Bandura on väitnud, et agressiivne käitumine on sotsiaalne nähtus, mis on õpitud, sest inimesed hakkavad agrssiivselt käituma siis kui nad saavad aru, et see tasub ära. Selline käitumismaneer võib külge jääda lapsepõlvest või noorukieast, kas teisi vaadeldes või isikliku kogemuse. Frustrerivas olukorras käituvad inimesed erinevat, osad püüavad olukorraga tegeleda ja leida lahedusi, püüdes enda jaoks seda lahti mõtestada. Kolmandad eemalduvad pingelisest olukorrast ja vaatlevad seda kõrvalt eemal olles. Sellest võib järeldada, et pingelises olukorras toimib inimene nii, nagu ta on varasemalt näinud teisi käitumas, seega on võimalik kõiki neid reaktsioone õppida. (Hayes, 2002) Sellest võib järeldada, et läbi sama teooria on võimalik õppida ühiskonnas hakkama saama seadusekuulekalt ja järgida ühiskonnas või kogukonnas loodud norme. Sotsiaalne õppimine võib toimuda negatiivsele poolele, aga sama hästi võib inimene, kes on aru saanud oma vigadest õppida ka positiivseid käitumismustreid.

11 inimest arvas, et programmid mingimääral aitavad ja siin toodi välja erinevaid aspekte. Olulist rolli mängib ka siinkohal inimese enda tahe ja programmid toetavad seda tahet. Olemas peaks olema teatud usaldus süsteemi ja programmide läbiviijate suhtes, sellisel kujul oleks kogukonna arvates neil suurem mõju. Samuti toodi välja, et individuaalne lähenemine kinnipeetavale oleks tunduvalt tõhusam. Kuid vastajate arvates on väga oluline, et neid programme ja vastavaid spetsialiste oleks, kes kinnipeetavatega tegeleksid. 6 vastajat arvas, et programmide mõju tõhusus oleneb vaid kinnipeetava isiksusest. 17 vastajat oli arvamusel, et vanglas pakutavad tugiteenused ja programmid aitavad kindlasti taasühiskonnastamisele kaasa.

Sellest saab järeldada, et kui jätta välja need vastajad, kes ei ole kursis taasühiskonnastamise programmidega on 41% vastajatest arvamusel, et programmidest on kasu ja need aitavad vangistuse

ajal kinnipeetavat mõjutada paremuse poole. 29% vastanutest arvab, et pigem need ei aita ja kinnipeetav saab muutuda ühiskonnas vastuvõetavaks vaid omal initsiatiivil. Sooliselt ja vanuseliselt vastuseid analüüsides ei ilmnenud suuri erinevusi. Naisterahvaste vastustest tuli rohkem „ei tea“ vastuseid, kui meeste. Vastuste ilmetamiseks on välja toodud sektordiagramm.

Joonis 2. Vastajate arvamus taasühiskonnastamise programmide ja teenuste toimimisest.

4.2 Kogukonna tugi endistele kinnipeetavatele

Kogukonna tugi taasühiskonnastamisel on endiste kinnipeetavate jaoks ühiskonda sujuvamaks sulandumiseks vajalik. Samas tekitab endise kinnipeetava tagasitulek kogukonnas ärevust ja vastakaid arvamusi. Seega küsis autor kogukonna liikmetelt, kuidas nad suhtuvad endise kinnipeetava tagasipöördumisse. Küsimusele vastasid 31 inimest 71st, neist 12 naist ja 19 meest.

Selle küsimuse vastustest kirjutus välja antud kogukonnas toimunud õnnetus, mille põhjal osad kogukonnaelanikud on oma seisukohta võtnud. Toodi välja, et kuna raskem kuritegu oli tahtmatult põhjustatud ja mõnikord on halbade juhuste kokkusattumine see, mis kuriteoni võib viia tuleks inimesele anda võimalus ja toetada tema ühiskonda integreerimist. Kuna isik oli varasemalt kogukonna liige, oli tema tagasi tulek vastuvõetavam. Seda ilmetab vastus: „sõber või hea tuttav

võiks ju saada veel ühe võimaluse“. Kui kogukonda tuleks endine kinnipeetav, kes ei ole olnud varasemalt kogukonna osa, oleks inimesed rohkem kahtlustavad, sest teadmatus hirmutab.

Mainiti ära, et kahjuks võivad osad kogukonnaliikmed siiani negatiivselt suhtuda. Vastustest oli negatiivse alatooniga 3, välja toodi samuti nagu varasemalt, et kui tegemist on pedofiiliga või on endine kinnipeetav toime pannud väga ebamoraalse teo ei suhtuta tema tagasi tulekusse hästi. Selget joonistus välja see, et kuni endine kinnipeetav ei ole karistust kadnud tegude eest, mis võiksid kogukonnaliimeid edaspidiselt ohustada, suhtutaksse neutraalsemalt. Seni kuni endine kinnipeetav kogukonnas probleeme tekitama ei hakka, ei ole ka kogukonnal tema vastu pretensioone. Sellest võib järeldada, et teatud eelarvamus võib olla, aga peale taasühiskonnastamist võib ta pöörduda tagasi normaalse elu juurde ja rahus elada.

Vastanutest võtsid 15 inimest endist kinnipeetavat aga hästi vastu. Kui endine kinnipeetav kogukonnas hästi käitub ja suudab pöörata oma elus uue lehe siis võiks inimeste arvates aidata tal eluga hakkama saada ja anda talle uus võimalus, olla avatud meelega, andestada varasemad vead ja suhtuda mõistvalt, sest kõik väärivad uut võimalust. Oluline on, et ta oleks oma vigadest õppinud. Üldiselt on osa selle kindla kogukonna inimesed endiseid kinnipeetavaid hästi vastu võtnud. Järelikult on kogukonna turvatunne ja kokkuhoidvus piisavalt tugevad, et hoolimata teatud ettevaatlikusest inimene siiski vastu võtta ja anda talle võimalus peale karistuse kandmist ja sellest järelduste tegemist ühiskonnas hakkama saada. Teisest küljest vastasid sellele küsimusele umbes pooled, niisiis ei saa selle põhjal teha järeldusi terve kogukonna kohta.

Vastajate arvates aitab kogukonna poolne toetus vabanenud inimesi palju, sotsiaalsed sidemed on inimesele täisvääruslikuks eluks vajalikud. Maslowi heaolu püramiidis on armastus- ja kuuluvusvajadus kolmandal kohal peale füsioloogilisi- ja turvalisusvajadust. Ilma sotsiaalsete sidemeteta puudub suurel määral sotsiaalne heaolu. (Teppan, Abraham Maslow, 2023)

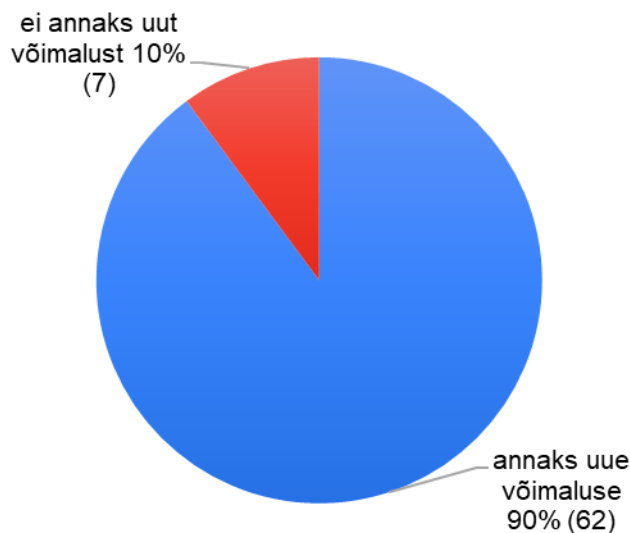
Põhjuseid, kuidas kogukonna poolne toetus aitab kiiremini ja kergemini taas ühiskonda sulanduda on mitmeid. Ankeedi täitjate vastuste põhjal võib välja tuua, et kui inimest mitte tõrjuda ja kõrvale jätta, vaid teda kogukonna ellu kaasata, annab see võimaluse näha läbi tema silmade ja seeläbi paremini tema olukorda või minevikku mõista. Võimalus kogukonna tegevustest osa saada aitaks leida uue suuna elus ja toetav suhtumine aitab enesearengule kaasa. Kui endine kinnipeetav näeb, et kogukond on talle võimaluse andnud ja suhtub temasse nagu teistesse liikmetesse, motiveerib see edasi liikuma ja omalt poolt pingutama, et elus hästi hakkama saada. Kuid seda kõike siis kui inimene ise on selleks valmis. Lisaks toodi välja, et kui vanglast vabanenud inimest hoitakse eemale näiteks tööturult tema

mineviku pärast või hoiavad teised inimesed temast endiste tegude pärast eemale, siis võib see omakorda soodustada õigusrikkumiste suunas liikumise. Arvatavasti võiks endine kinnipeetav pigem seaduskuulekas olla siis, kui ta sulanduks tavaellu. Normaalne perekond, sõbrad ja töö aitaks sellele kaasa. Kui endine kinnipeetav on kogukonnas teatud usalduse saavutanud võivad tutvused aidata näiteks hea töökoha leidmisel. Kogukond on arvamusel, et toetus ja abi on kindlasti väga kõrgel kohal nende tingimuste nimekirjas, mis suurendavad eduka taasühiskonnastamise tõenäosust.

Kuid vastupidiselt kui uurida kas kogukonna poolne hukkamõistmine võib endise kinnipeetava kuritegelikule teele tagasi tõugata siis arvati üsna üksmeelselt, et jah. Hukkamõistmise tulemusena võib inimeses tekkida tunne, et teda pole vaja ja kui võimalust enda parandamiseks ei anta võib see kiiresti tagasi ebaseaduslike eluviiside juurde tagasi viia. Näiteks arvati, et varaste puhul võib see nii olla, kui ta kogukonnas või laiemalt, ühiskonnas tööd ei leia võib ta tagasi oma vanade mustrite juurde naasta, et ellu jääda. Kindlasti oleneb see ka inimesest endast, sest tegelikult ei saa loota, et kogukond võtab äsja vanglast vabanenud inimese enda hulka koheselt. Alguses võib ta siiski tunda mingilmääral tõrjutust, kuid selleks, et seda muuta peab ta kogukonnale end mingil määral tõestama.

Samuti arvati, et kui kogukond suhtub külmalt, võib tekkida endisel kinnipeetaval hoopis soov end tõestada, kõige kiuste. See võib nii olla, kuid sotsiaalse õppimise teooria järgi peaks inimene, kes varasemalt oma eluga ühiskonna tavade ja heade normide järgi hakkama ei saanud, nägema ja kogema positiivseimaid elumustreid, et nendest õppust võtta.

Olenemata kõigist negatiivsetest ja positiivsetest aspektidest, annaksid 62 inimest (90%) vastanutest endisele kinnipeetavale uue võimaluse ning 7 inimest (10%) seda ei annaks. Sellest võib järeldada, et analüüsitud kogukond on piisavalt julge ja ühtne, et anda õiguskuulekalt teelt kõrvale kaldunud inimesele veel üks võimalus.

Joonis 3. Vastajate arvamus uue võimaluse andmise kohta endisele kinni peetavale.

4.3 Kuritegelikule teele sattumise põhjused ja elu vanglas

Sotsiaalse õppe teooria kohaselt mõjutavad keskkonnast tulenevad tegurid inimese käitumist, kõik mis inimest ümbritseb mõjutab teda ja vastupidi, täpemalt läbi keskkonna vaatlusõppe meetodil. (McLeod, Albert Bandura's Social Learning Theory, 2016) Kriminaalse käitumise psühholoogia põhineb sotsiaalse õppimise teorial. See selgitab kuidas toimub kognitiivsel tasandil õppimise protsess ehk kuidas õpib inimene seda mida teised teevad ja missugused on nende tegude tagajärjed ning seda kõike vaatlemise kaudu. Nimelt võtab inimene omaks teiste kriminaalsete hoiakutega inimestega suheldes nende motiivid, taju ja hoiakud. Hälbiv käitumine tähendab vale käitumisviisi õppimist ehk ebaõnnestunud õppimist. Iga kuriteo sooritamisele eelneb mingisugune sotsiaalne õppimine ning kriminaalse käitumise ilmnemisel on oma roll nii inimese enda isiksuseomadustel, iskutevahelistel ja sotsiaalsetel faktoritel. (Liba, 2017, lk 22-23)

Selleks, et mõista intervjueritavate lugusid, alustas autor intervjuud teemaga, mis selgitaks kuidas nad sattusid kuritegelikule teele. Mõlema intervjueritava jutust joonistus välja vale seltskond ja nooruse rumalus.

„/.../ikka loll, noor ja uljas, et lähed kõigega kaasa mis välja pakutakse ja nii see läks /.../“ (EK2)

Kuid sellest, kuidas vale seltskond ümber tekib rääkis lähemalt EK1. Kuna peale algkooli klasside veetis EK1 sõpradega aega koolikohustuse täitmise asemel, sattus ta lõpuks oma seltskonnast

esimesena erikooli. Peale erikoolist käimist tekkisid EK1-l sõbrad, kellega aega veedeti. „/.../ *eks sealt tulid välja olid ikka valed sõbrad ja sellised kaagid ja koolis ei käinud ja lollitasime poodides, varastati, jäädi vahele. /.../ kodus ei viitsinud passida vaata, alles tulnud linna ka, sittagi teha ei olnud siis hakkasidki lollusi tegema.*“ (EK1)

Kodust kolis EK1 välja 15 aastaselt, peale seda elas ta ühes Eesti linnas ning seal tekkis juba kindel seltskond, kes olid temast vanemad. „/.../ *ma ei kartnud mitte kedagi, ma teadsin, et mul on kutid seljataga koguaeg, vanemad kutid. Mul oli nii savi /.../ reaalselt 3-4 korda suuremad kutid jooksid ära lihtsalt. Ma reaalselt läksin ja mind ei huvitanud mis pärast saab või mis mida keegi tegi. /.../ Meil oli ikka sihukesi seise seal, raudtorudega ja värki /.../ see oli julm.*“ (EK1)

Seega sai kõik alguse juba nooruspõlves, kus järk-järgult kriminaalsema eluviisiga tutvust tehti. Intervjuud lugedes selgus, et peamiseks põhjuseks, miks noored sellisele teele lähevad on siiski piisava tähelepanu puudus ja üksildus. „/.../ *vaata, oledki sellised asjad läbi käinud ja teinekord pole piisavalt tähelepanu saanud, niipalju kui vaja oleks olnud /.../.*“ (EK1)

Kuna alguses läks kõik hästi ja mingeid suuri tagajärgi ei kaasnunud tekkis karistamatuse tunne. Seega arenesid südmused kiiresti ja 17da sünnipäeva veetis EK1 vanglas. Küsimusele, et mille eest ta konkreetselt karitust kandis vastas intervjuueeritav, et kakles, varastas, lõhkus, laamendas ja oli täis pätt.

Kõik mis inimest ümbritseb, mõjutab teda ning vastupidi. Seega on inimese käitumisel ja ühiskonnal või kogukonnal kus ta viibib väga suur seos. Üldiselt ei kasuta inimesed sotsiaalsest keskkonnast õpitud vahetult pärast teabe saamist, vaid kunagi hiljem kui tekib sobiv moment. Siinkohal võib tuua paralleeli inimesega, kes on sõprade või kogukonna mõjutusel hakanud tegelema millegi kriminaalsega. Kõige lihtsamini on see seletatav läbi konkreetse näite. Kui inimene on esmakordselt situatsioonis, kus tal on võimalus tarbida illegaalset ainet ja ta on eelnevalt kokku puutunud sõprade või kogukonna, kus selline asi on igapäevaelu osa, käitub ta vastavat nähtule. (Sotsiaalne õppimine, 22.08.2022)

EK1 kandis esimest korda vanglas karistust 6 kuud ja 17 päeva ning teine kord aasta. Esimene kord olid vangistuse põhjuseks vägivallakuriteod. „/.../ *Neid tegusid tegid ikka mitmeid erinevaid vaata, eri aegadel ja siis lõpuks tuli see pauk millal ükskord vahele jäin /.../*“ Karituse kandis EK1 eeluurimisvanglas, kus kinnipeetav viibib üksikkambris, teistest isloeerituna. Kui autor küsis, kas eeluurimises on keerulisem olla, selgus, et on küll kuid sellega harjub. „/.../*inimene harjub ju kõigega*

./.../ pärast tunned, et üks ongi parem. Ma tunnen praegu ka, et üks on parem olla. See on vanglast ja samamoodi erikoolist külge jäänud.“

Kui EK2-lt samat asja küsiti, saadi vastuseks: *„esimest korda rööv, aasta ja 5 kuud. Teine kord suures koguses narkootikumide käitlemine, 3 aastat ja 1 päev.“*

Seega on vanglaeluga mõlemad intervjuueritavad kokku puutunud. Antud info, mida autor jagab on endiste kinnipeetavate nägemus kinnipidamisasutusest. Intervjuueritavatelt uuriti, kui hästi on kaetud Maslow'i püramiidis välja toodud inimese peamised vajadused. Tema teooria järgi jagunevad inimeste vajadused ja motiivid sarnaselt püramiidi ehitusega. Kõige aluseks on eksistentsiks vajalikud füsioloogilised vajadused ning ülevalpool asuvaid vajadusi ei saa täitsa, kui alumised ei ole täidetud. Alustades püramiidi alumisest osast jagunevad vajadused järgnevalt: füsioloogilised vajadused, turvalisusvajadus, armastus- ja kuuluvusvajadus, tunnustusvajadus ja eneseteostusvajadus. (McLeod, Maslow's Hierarchy of Needs, 2007).

Füsioloogiliste vajaduste alla kuuluvad kõige elementaarsemad, nagu vesi, söök ja uni. Intervjuueritavad jagasid oma arvamust seoses nendega. Mõlemad tõid välja, et joogivee kvaliteet on halb. Kuna vangla on ehitataud soo peale, lõhnab ja maitseb vesi soo järgi. Vanglas on võimalus osta filter, aga seda saab lubada endale siis, kui on raha. *„./.../kui sul endal raha ei ole ja seda veefiltrit sinna ei osta endale siis jood seda pasahaisuga vett. ./.../ saad osta sealt sele kannu ja siis läbi selle on normaalne vesi, aga kui sul raha ei ole siis puhka jalga.“* (EK2) *„Kõik vesi üksuses on soo haisuga. Absoluutselt kõik.“* (EK1)

Süüa saavad vangid kolm korda päevas, söök viiakse neile kambritesse. Söögi jagamiseks kasutatakse kinnipeetavate abi, kes viivad selle käruga kõigile kohale. Toitude seas oli neid, mis maitsesid ja ka vastupidi. Samuti öeldi, et inimene harjub kõigega. Kui kõht on tühi siis süüakse seda, mida pakutakse. *„./.../teinekord oli söögi kvaliteet ikka, no kuna seda tehakse sellistes lademetes siis ega kvaiteeti eriti sellel pole vaata. ./.../ ütleme see kartulipuder ja kanakaste või tatar, see oli okei. ./.../“* (EK1)

Unevajadus on samuti oluline. Vangla.ee lehelt on näha, et öörahu algab 20.30 ja äratus on kell 6.30, mis teeb võimalikuks 10 tunnise ööune. Tegelikult lülitatakse vool välja kell 22.00 või 22.30, aga vangidel on omavaheline kokkulepe, et peale kella 22te on vaikus. *„./.../koroona aeg oli koguaeg vool*

ja meile keerati lampi kanaleid juurde. Muidu meil olid aint mingid vene kanalid ja kaks eesti kanalit.“ (EK2)

Järgmine aste püramiidis on turvalisusevajadus, mille alla kuulub inimese õigus end turvaliselt tunda ja seda ka vanglas olles. Intervjuudest selgus, et see kas vangil on ohtutu olla või mitte sõltub temast endast ja teistest kellega ta tsoonis on. Tuli välja, et on võimalik nurgataga arveid klaarida, sest valvurid ei ole koguaeg tsoonis koos vangidega. Hommikul peale hommikusööki avatase tsoon vangidele, hiljem peale lõunasööki ja samuti õhtul. *„/.../ meil seal meie sektoris sai üks vend seda lusika tagumist osa sai kaela ja, ikka elu käib jah.*“ (EK2) (Lusika tagumine osa on vastu betooni teravaks lihvitud metallist lusika ots). Intervjueeritavad ise end ohustatua ei tundnud ja need, kellele tsoonis liiga tehti eraldatakse teistest, et selline asi juhtuda ei saaks. Lisaks mainis EK1 ja samuti EK2, et ka valvurid on oma võimu kinnipeetavate peal kasutanud. */.../neid kes on suu peale kukkunud neid alandataksegi, nii valvurite kui teiste vangide poolt. Kui tulb mingi nõrgem lüli, kas sa arvad, et neid ei panda proovile? Muidugi pannakse.*“ (EK2) Nende kahe intervjuu põhjal paistab, et vanglas ei ole alati turvaline, kuid nagu teatakse, vangla ei olegi koht kuhu inimesed sattuda tahaksid. See kui olukord seal on kinnipeetavale ebameeldiv ei soovi nad peale vabanemist enam kunagi tagasi vanglasse sattuda. Veel võis intervjuust välja lugeda, et vägistajad teised seksuaalkurjategijad on teistest isoleeritud, sest muidu rakendaksid vangid omakohut nende suhtes.

Armatus- ja kuuluvusvajaduse osas vanglas kõige paremini ei ole. Ei saakski olla, sest see on kinnipidamisasutus, kus inimene kannab karistust. Kuid vangla eesmärk on, et vangid saaksid hoida sotsiaalseid sidemeil lähedastega, kes teda väljas ootavad. Seega saavad kinnipeetavad helistada oma perele ja sõpradele. Samuti on võimalikud kohtumised, mis toimuvad üldiselt korra kuus ja kestavad 2 tundi. Kohumisele võib tulla 2 täiskasvanut ja 2 alaealist. EK1 mainis, et temal keelde peal ei olnud ja sai perele helistada, aga samuti tõi ta välja, et *„/.../mis sa seal ikka väga räägid, minul ei olnud midagi rääkida. Küsid kuidas läheb kellegil ja ongi kõik vaata.*“ (EK1)

Lisaks sotsiaalsete sidemete hoidmisele, toimuvad sotsiaalsed suhted ka vangide vahel. Nende endi sõnul: *„normaalsed hoiavad omaette*“. (EK1)

Viimasena on püramiidis tunnustusvajadus ning eneseteostusvajadus. Nende kohta on autor oma töös välja toonud õppimis- ja töötamisvõimalused kinnipidamisasutuses. Kõik algab tsoonis põrandapesuga. Kui kinnipeetav on mingi aja ära koristanud on tal võimalik liikuda tööredelil ülespoole – näiteks toidujagajaks. Kuid osade vangide jaoks on selline töö alandav ja nad ei taha seda teha, kuid siis ei ole neil suurt võimalust ka edasi arenemiseks. Mõlemad intervjueeritavad tõid

põrandapesemise välja ning mõlemad tegid seda negatiivse emotsiooniga, põlgusega. „/.../ luuaoperaatorist on sul võimalik tõusta söögijagajaks /.../ see on nagu kindel pauk, ilma selleta sa seal nagu kuskile mujale ei saa. /.../ aga on inimesi, kellel joppab.“ (EK2) EK1 ega EK2 karistuse kandmise ajal tööd ei teinud, EK1 selgitas, et ta on kursis nende hindadega, mis seal töö tegemise eest makstakse ja see ei motiveerinud teda. Positiivse poolepealt toodi välja, et õppimisvõimalus on olemas, kuigi ka sinna pääsemine käib alustades põrandapesust. EK2-l õnnestus see etapp vahele jätta ja ta sai otse kooli õppima minna. Lisaks selgus, et enamus käivad koolis lihtsalt sellepärast et suhelda, EK2 oli oma klassist ainus, kes lõpetas selle kooli neljade, viitega. EK1 kommenteeris õppimisvõimalusi järgnevalt: „No õppimas saan käia, aga ega ta on ka selline suht lihtne./.../ eks õpid ka mingeid asju, aga eks ta üks vahva näitus rohkem ole./.../noored, need käivad kuradi niisama vahetuskaupa tegemas ja asju ajamas.“

Õppimis- ja töötamisvõimalused on vanglas olemas, kvaliteedi üle ei saa pädevat hinnagut anda, sest interjueeriti vaid kahte endist kinnipeetavat. Kuid ilmselt jääb paljudel, kes võimalusi ei kasuta see ära just nimelt tsooni koristamise pärast. See tuli teksist väga selgelt välja.

4.4 Taasühiskonnastamine vangistuse ajal ja peale vabanemist

Taasühiskonnastamisega hakatakse aktiivselt tegelema juba karistuse kandmise ajal, et kinnipeetaval oleks ühiskonda naasmine võimalikult sujuv. Samuti on taasühiskonnastamise eesmärgiks retsidiivsuse vähendamine. Kuid kahjuks statistika järgi need, kes on vanglas käinud võivad suure tõenäosusega sinna tagasi sattuda, kui ei toimu midagi, mis nende eluvaateid või põhimõtteid muudaks. Üks esimesi asju, mis vangile luuakse on vabanemisfond. Kui kinnipeetaval on lisaks reaalsele vangistusele vaja maksta trahve või muid kulusid läheb 50% rahast, mis vang saab kas lähedaste poolt või töötades trahvideks. 20% summast läheb vabanemisfondi ja 30% saab kinnipeetav enda kasutusse. Kui rahalised kohustused puuduvad, läheb ka see summa vabanemisfondi. Fondis hoiustatakse raha kuni summani, mis on kolmekordse valitsuse kehtestatud kuupalga alammääraga võrdne. See on esimene meede, mis aitab vangil vabanedes hakkama saada.

Televiisori saab vang endale ise osta ning selle kasutamiseks kuluva elektri maksab samuti kinnipeetav.

Taasühiskonnastamiseks on vanglas loodud erinevaid programme. Programmidesse suunatakse vastavalt kuriteo iseloomule, mille eest karistust kantakse. EK2 on läbinud viha juhtimise, kuna tema

kuriteoks oli röövimine, kokku on ta läbinud umbes 5-6 programmi, osad neist kriminaalhooldusel olles. „*Kõik koos ollakse klassiruumis ja siis hakkabki seal enamvähem, et mis selle viha juhtimise point oli. Enne mõtle, kui midagi teed ja see ongi ainuke õpetussõna, mis sealt meelde jäi.*“ (EK2) Programm toemub loengu vormis, iga nädal käiakse 1h, kokku 5h. Programmi lõpus antakse diplom, mis kinnitab, et programm on kogu mahus läbitud. Kuid vangide jaoks on programmidel lisaks nende resotsialiseerimise põhimõttele veel teised kasud. Nimelt käiakse seal, et teistega suhelda. Programmides on koos erinevates sektorites karistust kandvad vangid ja see on koht kus nad omavahel kokku saavad. EK1 läbis alkoholi teemalise programmi, sest tema kuriteod oli valdavalt toimepandud joobeseisundis. Siinkohal saab ka välja tuua, et inimesed, kes on äkilised ja kellel on kergem kalduda õigusvatasele teele peaksid alkoholi ja teisi mõnuaineid vältima. Need võimendavad kõike negatiivset ning annavad inimesele juurde julgust, mida tal vaja ei oleks. Sotsiaalse õppimise teooria järgi ei kasuta inimesed sotsiaalsest keskkonnast õpitud vahetult pärast teabe saamist, vaid kunagi hiljem kui tekib sobiv moment. Siinkohal võib tuua paralleeli inimesega, kes on sõprade või kogukonna mõjutusel hakanud tegelema millegi kriminaalsega. Seega võivad mõnuained aktiveerida kuritegeliku käitumise. (Sotsiaalne õppimine, 22.08.2022) Tema arvates ei olnud programmil mingit väärtust, sest EK1 sõnul ei tunne kinnipeetavad, et neid programme läbiviijate poolt tõsiselt võetaks. „*/.../ kui oled kinni kukkunud inimene, see tähendab seda, et sul on kuskilt kellegist väga puudu ja kuradi sa tunnedki, et oled üksi vaata. Siis kui lampi lähed mingisse klassi/.../visatakse mingid paberid ette, sul on jumala pohhui sellest, kedagi ei huvita see tegelelikult ja see on nii. Tuleks inimestele läheneda osata vaata, aga kui sa ei oska seda teha ja sa niisama seal teed lihtsalt oma selle programmi ära, et oma raha kätte saada ja lähed sealt minema, see ei ole see./.../ Ma ei saanud mitte midagi, ei võitnud ega kaotanud.*“ (EK1) Siit võib järeldada, et kuna vangla on koht, kus peab inimene oma sotsiaalse staatuse eest rohkem pingutama, ei toimi programmid piisavalt tõhusalt, kui neid viia läbi suures klassis koos erinevate sektoritega. Endiste kinnipeetavate jutust selgub, et see on parem võimalus vanglas suhtlemiseks ja äri ajamiseks. Programmid oleksid kasumlikumad siis, kui need viiakse vangidega läbi üks-ühele ruumis viibides. See võtaks kinnipeetavalt maha pinge, et tea peab olema tugev ja ei tohi oma nõrkusi näidata ja samuti saaks programmi läbiviija paremini kinnipeetava käitumist ja selle põhjuseid analüüsida.

Teisest küljest kui autor küsis, kas taasühiskonnastamise programidest on kasu, vastas EK2, et temale tehti programmi esmakordselt teisel karistusel ja see oli üks-ühele läbiviijaga, sest see oli koroona ajal. Kuna kinnipeetav kaebas oma mittevabastamise otsuse Ringkonnakohtusse edasi ja Ringkonnakohtus otsustas ta vabastada, hakati tema taasühiskonnastamisega kiiresti tegelema. */.../ siis hakkas selline siblimine uksetaga, kõik taasühiskonnastamise programmid, asjad hakati kohe*

sättima, aga nad ei jõudnud lõpulegi nendega, et see oli selline, noh..“ (EK2) Sellest jäi kinnipeetaval mulje, et see on vaid üks etapp, mis peab olema täidetud, mitte ei tehta seda inimese enda jaoks ning seega sellest ei olnud palju kasu. Samas tõi EK2 välja, et vangid on õppinud valetama ja „ajavad töötajatele kärbseid pähe“.

Endised kinnipeetavad ise arvasid, et vange motiveeriks kui neile korraldataks spordivõistluseid, sest siis oleks neil mille nimel pingutada. Üleüldse trennid ja füüsiline liikumine hoiab inimesi probleemidest eemal.

Kumbki kinnipeetav avavanglas ei käinud, EK1-le pakuti võimalust tingimisi välja pääseda, kuid ta ei soovinud seda ja kandis oma karistuse lõpuni. EK2 viibis peale vabanemist kriminaalhooldusel. Kriminaalhooldust saab võtta kui taasühiskonnastamise jätku. Kriminaalhooldus kestab kuni karistuse lõpuni. Ehk kui kinnipeetava karistus on 4 aastat ja ta kannab sellest ära 3 aastat ja 1 päeva jääb tal kriminaalhoolduse ajaks 364 päeva. Alguses tuleb kriminaalhooldaja juures käia iga nädal ja see sisaldab vestlust kinnipeetavaga sellest, kuidas tal läinud on ning narkotestide tegemist. Kui on hea kriminaalhooldaja, saab hiljem iga kahe kuu tagant korra käia, aga üldiselt käiakse korra kuus. EK2 tõi välja negatiivse poole: „/.../kui ütled, et mul on tööpäev ja ma ei saa tulla tööl ära. Ei huvita, ettekanne kohe, kui ei tule. Ettekanne läheb kohtusse ja kohus otsustab, et aa läheb vangi.“ Tagasi vangi minekuks võib piisata ühest ettekandest, kuid samas peab olema kindel viis hoida karitusluseid kontrolli all.

Kriminaalhooldaja võib lisaks kokkulepitud kohtumistele teha ka ettehoiatamata koduvisiite. Kuid ka seal on omad viisid, kuidas sellest kõrvale hiilida. Nimelt kui karituslune on andnud oma aadressi, peab ta 48h jooksul seal kasvõi korraks käima, kuid ta ei ole kohustatud seal viibima.

EK2 mainis, et kriminaalhoolduse ajal võttis ta osa sütikprogrammist, kus üksikisik tegeleb kinnipeetavaga. „/.../seal vaata ma täpselt samamoodi räägin vabalt nagu ma räägin sinuga/.../ ja me oleme nagu mingeid lahendusi leidnud jah./.../See ei tohi olla vanglas sees, sest vanglas hakkad kohe mingit ila ajama. Siin väljas sa tunned ennast palju vabamalt.“ (EK2) Seega endiste kinnipeetavate arvates toimib parim taasühiskonnastamine siiski kui üks inimene tegeleb nendega. Taasühiskonnastamise programmid vanglas ei toimi. Samuti käiakse kaplani juures, vähesed pööravad usklikuks, sest see on nende viis muutuda ja elu teises valguses näha. Enamus siiski käivad seal samuti selleks, et teiste tsoonidega suhelda. „See ongi selleks, et nelja seina vahelt välja saada, lihtsalt nagu teistega suhelda. Näha ja mingeid asju edasi rääkida ja mida iganes.“ (EK1)

4.5 Endise kinnipeetava kogukonda naasmine

Selles teemaplokis uuris autor, kui kerge või keeruline oli endistel kinnipeetavatel tavaellu tagasi tulla. Kuidas neisse suhtuti ja kuidas nemad end ümbritsevasse suhtusid.

„Ma ei saanud esimene kord arugi, et ma tsoonis käisin.“ (EK2) EK2 oli esimesel korral 9 kuud arestimajas. Seega, kui ta sealt vabanes, ei tundnud ta erilisi muudatusi, kuna ei viibinud ühiskonnast kaua eemal.

EK1 tundis märgatavat vahet. *„/.../aju kiilus ikka, ikka mingi kaks kuud oli selline aeg, täpselt nagu kinni minnes on kaks kuud selline aeg, kus harjud ära./.../kaks kuud mõtled ühtemoodi, see aeg läheb mööda siis hakkad teistmoodi mõtlema./.../imelik oli ikka alguses kui välja tulid/.../absoluutselt koguaeg ui keegi rääkis midagi itsistasid ja naersid ei tea isegi mille üle.“*

Seega oli mõlema jaoks karituse lõpp igati positiivne, kuid neil mõlemal on olemas lähedased, kes neid väljas ootasid. Tänu sellele oli tagasi tulemine tunduvalt kergem.

Töö leidmine oli keerulisem, EK1 läks välismaale tööle esialgu, kus on kergem hakkama saada, sest inimese lugu ei ole teada. Alguses püüdis ta ka kodu lähedal tootmisettevõttes tööd leida, kuid kuna seal oli kõik kellapealt paika pandud, ei sobinud see EK1-le. Vestlusest võis välja lugeda, et see meenutas talle asutus, kust ta äsja tulnud oli ja vaba inimene soovib veidi rohkem oma aja peremees olla. Kuid EK2 koges kohe sildistamist. Ta tegi endale läbi töötukassa ekskavaatori load ja tööd otsides läks ta ühe ettevõtte juhatajaga vestlema. Viimane ütles kohe alguses, et *„kui oled kriminaalselt karistatud siis pööra ots ringi“*. Niisiis on neid, kes ei ole nõus endisele kinnipeetavale tööd pakkuma, kuid mõlemad siiski leidsid endale töö ja saavad tänaseks eludega hästi hakkama.

Kogukonnapoolset negatiivset suhtumist ei ole EK1 ega EK2 täheldanud, kuid mõlemad arvasid, et seljataga ikka räägitakse, otse inimesele ei julgeta arvamust välja öelda. *„/.../sain kõigiga hästi läbi. See oleneb ka milline sa ise oled, kui sa välja tuled, kuidas sa inimestega ise käitud. Ma olen õnneks selline, et oskan rääkida, oskan nagu läbi saada.“* (EK1) Seega mõistavad endised kinnipeetavad ise ka, et kogukonna suhtumine sõltub paljustki nende enda suhtumisest. Ka nende endi arvates oleneb kogukonna suhtumine sellest, missuguse kuriteo on endine kinnipeetav minevikus toime pannud. Vastused olid sarnased kogukonnas välja joonistunud vastustega, vägistajad ja pedofiilid üldiselt uut võimalust inimeste poolt ei saa.

Kogukonna poolne toetus aitab EK1 arvates ühiskonda sisseelamisele kaasa. EK2 tõi välja, et kui vabanenu ise tahab ja tunneb huvi, kuidas eluga paremini hakkama saada siis on toetusest abi. Teisalt soovis autor teada, kuidas suhtuvad endised kinnipeetavad kogukonnapoolsesse hukkamõistmisesse. K2 arvas, et see võib kuritegelikule teele tagasi tõugata. „*Muidugi võib, mõni kes on nõrga iseloomuga, et näiteks kellelegile keegi ütleb, et sa ei saa niikuinii hakkama, mine kinni tagasi. See inimene võibki seda tõepähe võtta ja hakkabki lollitama.*“ (EK2) Seega võib endine kinnipeetav olla vabanedes ebakindel ja seetõttu rohkem mõjutatav sellest, missugune on suhtumine temasse.

„*Minul küll ei olnud niimoodi, isegi kui keegi arvas halvasti, mind ei kottinud see./.../endal on alguses ikka ebamugav, aga praegu on küll täiesti savi. Ise ka vanemaks saanud ja see oli nii kaua aega tagasi ka.*“ (EK1) Siit võib järeldada, et alguses on inimesel siiski kaitsemehhanism, mida ta kasutab keerulise olukorraga toime tulekuks. Aastaid hiljem alles mõistetakse, et tegelikult oli ebamugav. Kuid kui inimene on suutnud elus uue lehekülje pöörata on sellest kõigest kasu olnud.

KOKKUVÕTE

Lõputöö töö probleemiks oli mõista, kui keeruline on kogukonnal endisi kinnipeetavaid enda hulka tagasi võtta, arvestades, et inimestel võivad olla tänu kinnipeetavatega kaasas käivale negatiivsele mainele tekkinud eelarvamused ja hirmud. Teisalt kui raske on endistel kinnipeetavatel uuesti ühiskonda sulanduda. Töö põhieesmärgiks oli analüüsida analüüsida taasühiskonnastamise tõhusust karistuse kandmise ajal ning peale seda ja kogukonna suhtumist ühikonda naasnud endistesse kinnipeetavatesse. Uuring viidi läbi kombineritud meetodiga, kus kvantitatiivse meetodina saadeti kogukonnale aneektküsimustik Google Formsis, mille täitmine oli vabatahtlik ning аноümne. Küsimustikule vastas 71 inimest, mis oli 16,9% analüüsitava kogukonna elanikest. Kvalitatiivse meetodina viidi läbi kaks intervjuud endiste kinnipeetavatega. Küsimustik ning intervjuud andsid vastused uurimisküsimustele ja täitsid lõputöö eesmärgi.

Maslow heaoluteooria aitas analüüsida kogukonna turvatunnet ning armatus- ja kuulumisvajadust, mis on antud kogukonnas väga hästi esindatud. Samuti analüüsiti töös vangide peamisi vajadusi vanglas läbi Maslow teooria.

Bandura sotsiaalse õppimise teooria aitas selgitada seda, kuidas inimesed võivad sattuda tänu lapsepõlves või hilisemas elus kogetule kuritegelikule teele. Sama teooria põhjal selgus, et inimesed, kes on omandanud kriminogeenseid iseloomujooni saavad tänu sotsiaalsele õppele omandada uuesti seadusekuulekaid ning ühiskonnas vastuvõetavaid käitumismustreid.

Analüüsist selgus, et kogukonna suhtumine tagasi pöördunud kinnipeetavatesse analüüsitud kogukonna näitel on pigem positiivne. Selle põhjuseks võib olla tugev turvatunne ja kogukonna kokkuhoidvus, küsitluses osalenutest vastas 57 inimest (81,4%), et kogukond on kokkuhoidev ning 69 inimest (97,2%), et kogukond on turvaline. Selgelt tuli välja, et kogukonna suhtumist mõjutab tugevalt endise kinnipeetava minevikus toime pandud kuriteo raskusaste. Mõningad kuriteod on ühiskonna ja inimeste silmis peaaegu andestamatud, näiteks: pedofiilia, seksuaalkuriteod, mõrvad ja jõhkrad vägivallakuriteod. Kogukond arvas, et sellistel inimestel on väga raske muutuda ja isegi kui ollakse valmis muutuma on kogukonnal neid äärmiselt keeruline enda hulka tagasi võtta. Lisaks, mida raskem on olnud kuritegu seda pikem on olnud karistusaeg. Just karistusaeg mõjutab vastajate arvates taasühiskonnastamist, sest mida kauem on inimene eemal viibinud, seda raskem on tal kohaneda ühiskonna ja selles toimunud muutustega.

Neile kes on pannud toime kergema kuriteo, selle toime pannud tahtmatult või on kuritegu olnud halbade juhusete kokkulangevus, andestab kogukond kiiremini. Samuti on kogukond valmis toetama neid kes on oma karistuse ära kadnud, sellest õppinud ja järeltõnu teinud ning näitavad üles tahet muutuda ja kogukonna osaks olla. Kui endine kinnipeetav tahab ja suudab oma elus keerata uue lehekülje siis kogukonna arvates võiks anda inimesele uue võimaluse ja aidata tal eluga hakkama saada, olles seejuures avatud meelega. Analüüsi põhjal saab järeldada, et inimesed on valmis andestama varasemad vead ja püüavad suhtuda mõistvalt, sest kõik väärivad uut võimalust. Oluline on, et vabanenu oleks oma vigadest õppinud.

Kuna taasühiskonnastamine algab juba vanglas, analüüsiti seda läbi intervjuude ja selgus, et kinnipeetavate arvates ei ole vanglas pakutavad sotsiaalsed rehabilitatsiooniprogrammid kuigi tõhusad. Kinnipeetavad kasutavad neid rohkem suhtlemise kui abi saamise eesmärgil. Lisaks ei ole kinnipeetavad valmis end avama suurema rahvahulga ees ja neile võib jääda mulje, et nende muredesse ei suhtuta täie tõsidusega. Kuigi just see aitaks ehk välja selgitada põhjused, miks nad sinna sattunud on ning panna inimesi oma tegude üle järele mõtlema. Analüüsist selgus, et intervjuueeritavate arvates on palju efektiivsemad üks-ühele programmid, kus spetsialist tegeleb karistatuga individuaalselt. Seega aitavad vabastamisjärgsed tugiteenused endisel kinnipeetaval paremini sotsialiseeruda ja võibolla oleks siis ka korduvkuritegevus langustrendis. Loomulikult on lõpuks oluline endise kinnipeetava enda tahe muutuda.

SUMMARY

The title of this thesis is *"Resocialization of inmates and the community's attitude towards former inmates who have returned to society"*. The thesis is 53 pages long and contains 37 sources in Estonian and 4 in English.

The topic of the thesis is relevant because in 2022, 25,663 crimes were registered in Estonia, including 11,846 property crimes, 7,708 personal crimes, and 2,984 traffic offences. Crime has not disappeared from our society, and harsher punishments do not reduce the number of crimes or recidivism, nor does community condemnation. All convicted offenders had reasons for committing the crime, but often inadequate social skills or personal problems affecting their behavior were among them. Convicted offenders should be "re-tuned" during their sentence to avoid committing new crimes after release. Therefore, the process of re-socialization plays a significant role in the prison, where it begins during the punishment period. Nowadays, people are influenced by various social programs, and imprisonment is not the primary or only solution. In addition, the re-socialization process plays a crucial role after being released from prison. Does the former inmate have any relatives, or is the community willing to give them another chance to turn their life around?

The aim of the thesis is to analyze the effectiveness of re-socialisation during and after the imprisonment, as-well as the community's attitude towards former inmates returning to society. To achieve this goal, the following research questions were formulated:

1. What is the community's attitude towards former inmates returning to society?
2. Under what conditions is the community willing to support the return of a former inmate?
3. How do support services in prison and after release contribute to re-socialization?

The analysis revealed that the community's attitude towards former inmates depends largely on the severity of the committed crime. Those who have committed a less severe crime, did so unintentionally, or were victims of bad circumstances are forgiven more quickly. The community is also willing to support those who have served their sentence, learned from it, and shown the willingness to change and be part of the community. If a former inmate can turn a new page in life, people believe that they should be helped to cope with life and given a new chance. It is essential that they have learned from their mistakes.

Based on the analysis, it can be concluded that re-socialization programs in correctional institutions are not effective, according to those interviewed. Inmates use them more for communication purposes rather than for getting help. In addition, inmates are not ready to open up to a larger crowd, and they may feel that their problems are not taken seriously. Therefore, according to former inmates, post-release programs are more effective. If there were more programs in correctional institutions where a specialist works with an inmate one-on-one, re-socialization could be more effective, and perhaps recidivism would be on a downward trend.

VIIDATUD ALLIKAD

- Biheiviorism*. (21.08.2022). Kasutamise kuupäev: 21.08.2022, allikas Kaasaja õpiteooriate lähtepunktid: <http://stud.sisekaitse.ee/Teppan/Opiteooriad/biheiviorism.html>
- Ema ja laps*. (06.08.2022). Kasutamise kuupäev: 06.08.2022, allikas Vanglateenistus: <https://www.vangla.ee/et/suhtlemine-vangiga/ema-ja-laps>
- Hall, R. (2020). *Mixing methods in social research*. Los Angeles: Sage.
- Hayes, N. (2002). *Sotsiaalpsühholoogia alused*. Tallinn: OÜ Külim.
- Hilborn, J. (2007). *Ülevaade kuriteoennetuse planeerimisest*. Tallinn: Justiitsministeerium. Kasutamise kuupäev: 22.08.2022, allikas Kuriteoennetuse käsiraamat.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2010). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Ellen Uuspõld.
- Justiitsministeerium. (17. 04 2023. a.). *Taasühiskonnastamine*. Allikas: Vangla.ee: <https://www.vangla.ee/et/karistuse-kandmine/taasuhiskonnastamine>
- Justiitsministeerium. (03. 05 2023. a.). *Vanglast vabanenute jätkutugi*. Allikas: Justiitsministeerium: <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/jatkutugi>
- Karistuse kandmine*. (06.08.2022). Kasutamise kuupäev: 06.08.2022, allikas Vanglateenistus: <https://www.vangla.ee/et/karistuse-kandmine>
- Kasemets, P. (2001). Kinnipeetava ettevalmistamine tagasipöördumiseks ühiskonda. *Sotsiaaltöö*, 14-15.
- Kohtlemine ja turvalisus*. (06.08.2022). Kasutamise kuupäev: 06.08.2022, allikas Inimõiguste giid: <https://www.inimoigustegiid.ee/ee/teemad/vanglad/kohtlemine-ja-turvalisus>
- Koppel, K. (2008). Lastekodust elluastunud noorte probleemid ja toimetulek igapäevaeluga. rmt: M. Kauber, *Artikleid sotsiaaltöö eriala üliõpilastelt ja õppejõududelt* (lk 102-104). Tallinn.
- Kriminaalhooldus*. (2022). Kasutamise kuupäev: 22.08.2022, allikas Vanglateenistus: <https://www.vangla.ee/et/karistuse-kandmine/kriminaalhooldus>
- Krull, E. (2000). *Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kuritegevus Eestis 2021*. (2022). Kasutamise kuupäev: 23.08.2022, allikas Kriminaalpoliitika: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/>
- Kuusik, A., Virk, K., Aarna, K., Sepp, L., Seppo, M., Mehine, T., & Prinshthal, I. (2010). *Teadlik turundus*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.

- Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: ÜO Infotrükk.
- Liba, P. (2017). *Korrektsooniline sotsiaaltöö*. Tallinn: Pajo trükikoda.
- McLeod, S. (2007). *Maslow's Hierarchy of Needs*. Kasutamise kuupäev: 22.08.2022, allikas Simply Psychology: <https://www.simplypsychology.org/maslow.html>
- McLeod, S. (2016). *Albert Bandura's Social Learning Theory*. Kasutamise kuupäev: 22.08.2022, allikas Simply Psychology: <https://www.simplypsychology.org/bandura.html>
- Mis on taastühiskonnastamine?* (17.08.2022). Kasutamise kuupäev: 17.08.2022, allikas Johannes Mihkelsoni Keskus: <https://www.jmk.ee/vanglast-vabanenule/>
- Nädala ülevaade*. (01.08.2022). Kasutamise kuupäev: 06.08.2022, allikas Vanglateenistus: <https://www.vangla.ee/et/uudised-ja-arvud/nadala-ulevaade-1807-24072022>
- Nädala ülevaade*. (25.07.2022). Kasutamise kuupäev: 06.08.2022, allikas Vanglateenistus: <https://www.vangla.ee/et/uudised-ja-arvud/nadala-ulevaade-1807-24072022>
- Pikajaline kohtumine*. (06.08.2022). Kasutamise kuupäev: 06.08.2022, allikas Vanglateenistus: <https://www.vangla.ee/et/suhtlemine-vangiga/pikaajaline-kokkusaamine>
- Retsidiivsus*. (18.08.2022). Kasutamise kuupäev: 18.08.2022, allikas Kuritegevus Eestis 2019: <https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevuse-statistika/retsidiivsus.html>
- Rutiku, E. (13.01.2015). *Mis on kogukond?* Kasutamise kuupäev: 06.08.2022, allikas Sõnumitooja: <https://sonumitooja.ee/mis-on-kogukond/>
- Rüütel, E. (2018). *Tähed Kaevu Sügavuses*. Kasutamise kuupäev: 06.08.2022, allikas Korrektsiooni psühholoogia: https://digiriiul.sisekaitse.ee/bitstream/handle/123456789/2192/Korrektsoonipsyhholoogia_WEB.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Savitš, K., Luts, Ü., & Vaks, A. (03.2016). *Töö vangi ja kriminaalhooldusalusega*. Kasutamise kuupäev: 17.08.2022, allikas Sotsiaaltöö: https://intra.tai.ee/images/prints/documents/152353042752_ST3_2016_web.pdf
- Sharp, S., & Smith, P. (2004). *Võitlus koolikiusamisega*. El Paradiso.
- Smith, M. (2011). *Research methods on accounting*. London: SAGE Publications.
- Sotsiaalne õppimine*. (22.08.2022). Kasutamise kuupäev: 22.08.2022, allikas Kaasaja õpiteooriate lähtepunktid: http://stud.sisekaitse.ee/Teppan/Opiteooriad/sotsiaalne_ppimine.html
- Strömpl, J. (26.11.2020). *Õigusemõistmise kaks paradigma ja sotsiaaltöö väärtused*. Kasutamise kuupäev: 22.08.2022, allikas Tervise Arengu instituut: <https://www.tai.ee/et/sotsiaalto/oigusemoistmise-kaks-paradigmat-ja-sotsiaalto-vaartused>
- Teppan, P. (13. 04 2023. a.). *Abraham Maslow*. Allikas: Kaasaja õpiteooriate lähtepunktid: http://stud.sisekaitse.ee/Teppan/Opiteooriad/abraham_maslow.html

- Teppan, P. (21.08.2022). *Albert Bandura*. Kasutamise kuupäev: 21.08.2022, allikas kaasaja õpiteooriate lähtepunktid: http://stud.sisekaitse.ee/Teppan/Opiteooriad/albert_bandura.html
- Tüllinen, K. (03 2016. a.). *Deinstitutionaliseerimine ja normaalsusprintsip karistuse täideviimise praktikas*. Kasutamise kuupäev: 17.08.2022, allikas Sotsiaaltöö: https://intra.tai.ee/images/prints/documents/152353042752_ST3_2016_web.pdf
- Vangistus. (04. 08 2022. a.). Kasutamise kuupäev: 04.08.2022, allikas Kuritegevus Eestis 2021: https://www.kriminaalpoliitika.ee/kuritegevus2021/vangistus_page.html
- Vangistusseadus. (14.06.2000;viimati muudetud 01.04.2023). Kasutamise kuupäev: 13.04.2023, allikas Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/26427?leiaKehtiv>
- Vangistusseadus. (14.06.2000;viimati muudetud 19.07.2022). Kasutamise kuupäev: 18.08.2022, allikas Riigi Teataja: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12772547>
- Vanglate sisekliima uuring. (06.08.2022). Kasutamise kuupäev: 06.08.2022, allikas Turu-uuringute AS: https://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/krimipoliitika/files/elfinder/dokumendid/vanglate_sisekliima_uuring_sugis_2018.pdf
- Virkus, S. (2007). *Uurimismeetodite tüübid ja näited meetodite kasutamisest infoteaduslikes uuringuis*. Kasutamise kuupäev: 22.08.2022, allikas Infokäitumise, info hankimise ja otsingu ning infopädevuse uurimise meetodid: https://www.tlu.ee/~sirvir/Infootsingu%20teooria/Infokäitumise,%20info%20hankimise%20ja%20%20otsingu%20ning%20infopädevuse%20uurimise%20meetodid/uurimismeetodite_tbid_ja_nited_meetodite_kasutamisest_infoteaduslikes_uuringuis.html

LISA 1

Tere

Minu nimi on Laura Tiideberg ja ma õpin Tallinna Tehnikakõrgkooli Teenusmajanduseinstituudis sotsiaaltöö erialal. Kirjutan lõputööd teemal „Kogukonna suhtumine ühiskonda naasnud endistesse kinnipeetavatesse“. Uuringu läbiviimiseks koostasın küsimused, millele vastamisel palun Teie abi. Küsitluses osalemine on vabatahtlik ja anonüümne. Aitäh, et oled valmis andma oma panuse minu lõputöö koostamiseks.

Lisaküsimuste tekkimise korral kirjutage julgelt minu emaili aadressile ltiidebe@tktk.ee

Küsimustik

1. Teie vanus

2. Teie sugu
 - o Naine
 - o Mees

3. Kas kogukond, kus elate on kokkuhoidev?
 - o Jah
 - o Ei

4. Kas kogukond, kus elate on turvaline?
 - o Jah
 - o Ei

5. Kas Teil on endiste kinnipeetavate suhtes eelarvamusi ja/või hirne? Kui jah siis missuguseid ja miks?

5. Kas Teie kogukonnas on/on olnud endisi kinnipeetavaid?

- ☐ Jah
- ☐ Ei
- ☐ Ei tea

7. Kui vastasite eelnevale küsimusele JAH siis kuidas suhtusite endise kinnipeetava tagasipöördumisse oma kogukonda?

8. Kas tunnete end ja enda pere ohustatuna, kui Teie kogukonda tuleb elama endine kinnipeetav?

☐ Jah tunnen

☐ Ei tunne

9. Kas Teil on olnud isiklikku kontakti endise kinnipeetavaga?

☐ Jah

☐ Ei

10. Kui vastasite eelnevale küsimusele JAH siis missugune see oli?

11. Kas Teie arvates võib endise kinnipeetava minevikus toimepandud kuriteo raskusaste mõjutada tema taasühiskonnastumist? Paljun põhjendage kuidas.

12. Kas Teie annaksite tagasipöördunud endisele kinnipeetavale uue võimaluse?

☐ Jah

☐ Ei

13. Kas arvate, et vanglas pakutavad tugiteenused ja programmid aitavad seadusega pahuksisse läinud isikul muutuda ja naasta ühiskonda tagasi parema inimesena?

14. Kuidas kogukonna poolne toetus aitab Teie arvates tagasipöördunud endisel kinnipeetaval tavaellu sulanduda?

15. Kas kogukonna poolne hukkamõistmine võib endise kinnipeetava taas kuritegelikule teele tõugata?

LISA 2

Intervjuu teemad endistele kinnipeetavatele

I Mis ajendas kuritegelikule teele? Missugune on elu vanglas? Taasühiskonnastamine vanglas.

II Taasühiskonnastamise jätk:

- Vabanedes ühiskonda sulandumine
- Töö leidmine
- Kui raske oli hakkama saada

III Kogukonna poolne suhtumine:

- Kogukonna poolne toetus
- Kogukonna poolne hukkamõistmine